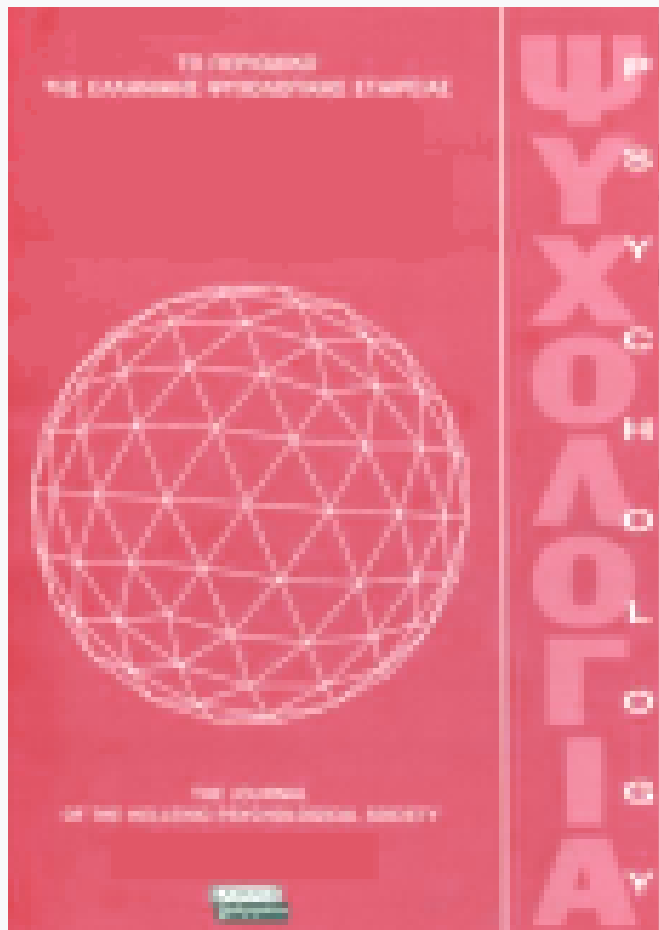

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 13, No 3 (2006)

Conflict resolution and conflict management among men and women in close interpersonal relationships in modern Greece

Αθηνά Χατζούλη, Μαρίνα Σινίκη

doi: [10.12681/psy_hps.23906](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23906)

Copyright © 2020, Αθηνά Χατζούλη, Μαρίνα Σινίκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Χατζούλη Α., & Σινίκη Μ. (2020). Conflict resolution and conflict management among men and women in close interpersonal relationships in modern Greece. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 13(3), 134–154. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23906

Οι διαφυλικές συγκρούσεις στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις και η αντιμετώπισή τους από άνδρες και γυναίκες στην Ελλάδα

ΑΘΗΝΑ ΧΑΤΖΟΥΛΗ
ΜΑΡΙΝΑ ΣΙΝΙΚΗ
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται μια ποιοτική μελέτη που αφορά τις συγκρούσεις στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις, και ιδιαίτερα τον τρόπο που βιώνουν, διαπραγματεύονται και αντιμετωπίζουν τη σύγκρουση τα δύο φύλα στην Ελλάδα σήμερα. Με βάση τις έρευνες των Canary, Cupach και Messman (1995), οι οποίοι υποστήριξαν ότι η δυνατότητα της σύγκρουσης ενυπάρχει σε κάθε διαπροσωπική σχέση, ότι η σύγκρουση εξελίσσεται και συχνά κορυφώνεται στα διάφορα μεταβατικά στάδια της ζωής ενός ζευγαριού και αφορά τους άμεσους στόχους των δύο συντρόφων, και ότι ο τρόπος διαχείρισης των συγκρούσεων σχετίζεται με την ποιότητα της σχέσης του ζευγαριού, αναλύθηκαν οι συνεντεύξεις οκτώ ζευγαριών, ηλικίας 27-42 ετών, με διάρκεια σχέσης τουλάχιστον δύο χρόνια. Στην ανάλυση των συνεντεύξεων συζητούνται οι ομοιότητες και οι διαφορές που έχουν τα δύο φύλα ως προς: α) την έννοια της σύγκρουσης, πώς αυτή βιώνεται και ορίζεται από τους άνδρες και τις γυναίκες, β) τα αίτια και τον τρόπο αντιμετώπισης της σύγκρουσης από τα δύο φύλα, γ) τα συναισθήματα που αναδύονται και εκδηλώνονται μέσα στη σύγκρουση και στο τέλος αυτής. Στη συζήτηση υποστηρίζεται ότι οι γυναίκες του δείγματος φαίνεται να προκαλούν τις συγκρούσεις προκειμένου να βελτιώσουν την ποιότητα της σχέσης τους και εκδηλώνουν ανοιχτά τα συναισθήματα και τις επιθυμίες τους, εν αντιθέσει με τους άνδρες, που έχουν περισσότερο παθητική στάση στη σύγκρουση, παρουσιάζονται λιγότερο εκδηλωτικοί σε σκέψεις και συναισθήματα και αντιστέκονται στην αλλαγή.

Λέξεις-κλειδιά: Σύγκρουση σε στενές διαπροσωπικές σχέσεις, Αίτια συγκρούσεων, Αντιμέτωπιση / Διαχείριση συγκρούσεων, Φύλο, Συναισθήματα.

Εισαγωγή

Η μελέτη της σύγκρουσης στο πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων φαίνεται να αποτελεί βασική προτεραιότητα των ερευνητών. Όπως υποστηρίζουν πολλοί ερευνητές, όποιος εισχωρεί στη βιβλιογραφία της σύγκρουσης διαπιστώνει ότι τα στοιχεία που αφορούν την έρευνα

της σύγκρουσης καλύπτουν μια μεγάλη ποικιλία πεδίων και θεμάτων, αποδεικνύοντας την πολυπλοκότητα της συγκεκριμένης έννοιας και τη δυσκολία του ορισμού της (Hinde, 1997. Koerner & Fitzpatrick, 2002). Η σύγκρουση, σύμφωνα με τον Shantz (1986), είναι έννοια υψίστης σημασίας σχεδόν σε κάθε σημαντική θεωρία της ανθρώπινης ανάπτυξης, ενώ πολλές και διαφορε-

Σημείωση: Η έρευνα αποτελεί μέρος της διπλωματικής εργασίας της Μαρίας Σινική, που έγινε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Διεύθυνση: Αθηνά Χατζούλη, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα. Τηλ. 210-3689410, Fax: 210-3689258, E-mail: ahatzouli@media.uoa.gr

τικές λειτουργίες, όπως η γνώση, η κοινωνική γνώση, τα συναισθήματα και οι κοινωνικές σχέσεις, διαμορφώνονται και «μεταμορφώνονται» μέσα από τη σύγκρουση (Hinde, 1997). Σύμφωνα με τους Shantz και Hartup (1992, σ. 2), «κάνενα άλλο μεμονωμένο φαινόμενο δεν παίζει τόσο ευρύ και σημαντικό ρόλο στην ανθρώπινη εξέλιξη όσο η σύγκρουση». Κατά τον Giddens (1992), η σύγκρουση έχει ένα λειτουργικό ρόλο, αφού πολλές φορές τα κύρια αίτια πρόκλησής της απορρέουν αλλά και μπορεί να επηρεάζονται από τον πυρήνα και τη φύση της ίδιας της σχέσης. Η σύγκρουση μπορεί να αποτελεί μια ένδειξη αλλαγής στον πυρήνα της σχέσης ή ακόμη μια ισχυρή δύναμη στην εξελικτική της πορεία. Ο Gottman (1994) παρατήρησε ότι σχεδόν σε κάθε έρευνα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των συζύγων εμπεριέχεται η ανάλυση συγκρούσεων. Έρευνες αναφέρουν ότι η λύση της σύγκρουσης ενισχύει την επικοινωνία και τα αισθήματα ικανοποίησης στο ζευγάρι (Cramer, 2002).

Η παρούσα έρευνα, μέσα από μια ποιοτική ανάλυση συνεντεύξεων, μελετά τη σύγκρουση στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις στο ετερόφυλο ζευγάρι, με απώτερο στόχο τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο την αντιμετωπίζουν τα δύο φύλα σήμερα. Συγκεκριμένα διερευνώνται ο τρόπος με τον οποίο βιώνεται και ορίζεται η σύγκρουση από τους άνδρες και τις γυναίκες, η συγκρουσιακή συμπεριφορά και ο τρόπος διαχείρισης της σύγκρουσης, καθώς και τα συναισθήματα που αναδύονται και εκδηλώνονται μέσα στη σύγκρουση και στο τέλος αυτής. Το πλαίσιο της έρευνας αφορά τη σύγχρονη Ελλάδα, η οποία παράλληλα με τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο βιώνει τις αλλαγές που επέφερε η βιομηχανική και μεταβιομηχανική εποχή, καθώς και η είσοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας, στις σχέσεις των ανθρώπων, στα σεξουαλικά πρότυπα και στα στερεότυπα που αφορούν τη συμπεριφορά και τους ρόλους των δύο φύλων (Μουσούρου, 2004. Μπαγκαβός, 2004). Οι διαπροσωπικές συγκρούσεις, οι οποίες, σύμφωνα με τους περισσότερους ερευνητές (Koehner & Fitzpatrick, 2002), ορίζονται ως ένα από τα πιο σημαντικά θέματα

στη μελέτη της διαπροσωπικής επικοινωνίας, αποτελούν ένα ιδιαίτερο πεδίο έκφρασης αλλά και μελέτης αυτών των αλλαγών.

Η σύγκρουση στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις – Ορισμός – Αίτια

Η σύγκρουση με τη διπλή της όψη (αποτελεί ταυτόχρονα πρόκληση και απειλή) δεν είναι απαραίτητα καταστροφική για τη σχέση· αντιθέτως, μπορεί να αποβεί ευεργετική, ανάλογα με το πώς θα τη διαχειριστεί το ζευγάρι (Hinde, 1997. Γιαννακόπουλος, 2003). Αν και φαίνεται ότι δεν υπάρχει ένας ακριβής και καθολικός ορισμός για τη σύγκρουση (Weiss & Dehle, 1994), στις περισσότερες μελέτες ορίζεται μέσα από τους διάφορους παράγοντες που αφορούν τις σχέσεις των ατόμων, τα αίτια, τα αποτελέσματα, τον τρόπο διαχείρισης καθώς και τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές που συνοδεύουν κάθε σύγκρουση (Canary, Cupach, & Messman, 1995). Σε αυτό που συγκλίνουν οι περισσότερες μελέτες είναι ότι η διαπροσωπική σύγκρουση εμπεριέχει την έννοια της ασυμβατότητας και ότι συνήθως συνοδεύεται από αρνητικά συναισθήματα (Hall, 1987).

Οι Canary, Cupach και Messman (1995) ορίζουν τη σύγκρουση σε σχέση με τέσσερις διαφορετικούς τύπους αλληλεπίδρασης μεταξύ των ατόμων, τους οποίους ονομάζουν «συγκρουσιακά επεισόδια» (conflict episodes), τα οποία καθορίζονται από διαφορετικά είδη συμπεριφοράς. Πρώτον, αναφέρονται στη «Μη προσωρινή / Μη συγκεκριμένη» (Nonepisodic / Nonspecific) σύγκρουση: η σύγκρουση δεν περιορίζεται σε ένα συγκεκριμένο «επεισόδιο» ούτε και σε συγκεκριμένες συμπεριφορές. Αντίθετα, αποτελεί ένα ρευστό φαινόμενο, που διεισδύει σε διαφορετικούς τύπους συμπεριφοράς των ατόμων, και ο τρόπος ανάπτυξής της ποικίλλει. Δεύτερον, αναφέρονται στην «Προσωρινή / Μη συγκεκριμένη» (Episodic / Nonspecific) σύγκρουση: η σύγκρουση παρουσιάζεται ως μια αλληλεπίδραση κατά την οποία επικρατεί μια σημαντική διαφωνία συνοδευόμενη από αρνητικά συναισθήματα και

ένταση. Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή, τα επεισόδια της σύγκρουσης απομονώνονται από άλλες συνήθειες καθημερινές συγκρούσεις που βιώνονται ως «ρουτίνα» και αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστά γεγονότα και από τις δύο πλευρές. Διαχωρίζονται δηλαδή οι «καβγάδες» από τις συγκρούσεις. Τρίτον, γίνεται αναφορά στη «Μη προσωρινή / Συγκεκριμένη» (Nonepisodic / Specific) σύγκρουση, η οποία συμβαίνει όταν εμφανίζονται συγκεκριμένα είδη συμπεριφοράς. Και, τέλος, αναφέρεται η «Προσωρινή / Συγκεκριμένη» (Episodic/Specific) σύγκρουση, η οποία αφορά συγκεκριμένες επικοινωνιακές συμπεριφορές με συγκεκριμένα επεισόδια που χαρακτηρίζονται από διαφωνία. Ο Cahn (1992) υποστηρίζει ότι η σύγκρουση σε περιβάλλον οικειότητας είναι κάτι περισσότερο από μια απλή διαφωνία, καθώς αποτελεί ένα συνεχές και επίμονο στοιχείο αλληλεπίδρασης, ενώ ο Foster (1987) ορίζει τις συγκρούσεις ως «επαναλαμβανόμενες αρνητικές ανταλλαγές που δεν επιλύονται».

Οι Holmes και Miller (1976) αναφέρονται στη λεγόμενη «αυτιστική» σύγκρουση («autistic conflict»): Πρόκειται για μια διαφωνία που δεν έχει μια αντικειμενική βάση αλλά προκαλείται από την εσωτερική ψυχική κατάσταση των συμμετεχόντων. Τα «αυτιστικά στοιχεία» συχνά εκλαμβάνονται σαν πραγματικά και σημαντικά για τη σχέση (Hinde, 1997).

Η βιβλιογραφία αναφέρεται σε μια πληθώρα παραγόντων που συμβάλλουν καταλυτικά στην κατανόηση της έννοιας της σύγκρουσης (Hinde, 1997) και, όπως φαίνεται από τις διάφορες μελέτες, ενισχύουν την προδιάθεση για σύγκρουση και καθορίζουν τους τρόπους διαχείρισης καθώς και τη μορφή της, όπως είναι: 1) η *προσωπικότητα των μελών και η ασυμβατότητα χαρακτήρων* (Shaver & Hazan, 1993. Baxter, 1988. Whetten & Cameron, 1995): 2) οι *διαφορετικοί τύποι αγάπης* (Hendrick, Hendrick, & Adler, 1988. Hecht, Marston, & Larkey, 1994): 3) οι *διαφορετικοί τύποι των σχέσεων στο ζευγάρι*, ο βαθμός δηλαδή στον οποίο οι δύο σύντροφοι είναι δεσμευμένοι στη σχέση και ικανοποιημένοι από αυτήν (Gottman, 1994): 4) ο *τρόπος αλληλεπίδρασης των ατόμων*

στο πλαίσιο της σχέσης (Cantor, Acker, & Cook-Flannagan, 1992): για παράδειγμα, οι *μη ρεαλιστικές προσδοκίες* (Eidelson & Epstein, 1982), η *ανταγωνιστικότητα* (Laner, 1989) καθώς και η *ασυμβατότητα σε πολλά θέματα* (Voelz, 1985): 5) οι *κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες* (Button, 1992): 6) η *έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης* (Lepore, 1992): 7) το *κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο των μελών μιας σχέσης*, καθώς και η *ύπαρξη ή όχι παιδιών* (McGonagle et al., 1992): 8) η *διάρκεια ενός γάμου / μιας σχέσης*: π.χ. οι ερευνητές Braiker και Kelley (1979) βρήκαν ότι η σύγκρουση και τα αρνητικά συναισθήματα αυξάνονταν σημαντικά όταν οι σχέσεις μετατρέπονταν από πρόσκαιρες σε σοβαρές· ομοίως και οι Lloyd και Cate (1985) αποκαλύπτουν στις έρευνές τους ότι όσο το δέσιμο και η εξάρτηση στη σχέση αυξάνονται τόσο αυξάνονται και τα επίπεδα της σύγκρουσης: 9) οι *διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα*, όπως φαίνεται να προσδιορίζονται από τις κοινωνικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα: η αρρενωπότητα, π.χ., είναι συνδυασμένη με την αυτονομία, ενώ η θηλυκότητα με την ανάγκη για επαφή και εξάρτηση (Gilligan, 1982. Thompson & Walker, 1989).

Πολλοί ερευνητές αναφέρονται σε μια πληθώρα αιτιών που μπορούν να προκαλέσουν τη σύγκρουση, όπως στη σύγκρουση λόγω ματαίωσης, στη σύγκρουση στόχων, στη σύγκρουση ρόλων, στη σύγκρουση λόγω επικοινωνίας, σεξ, ζήλιας, λόγω εργασιών του σπιτιού, λόγω των οικονομικών (Canary, Cupach, & Messman, 1995. Metts, 1994), ενώ σε άλλες έρευνες (Kurdek, 1994) υποστηρίζεται ότι η σύγκρουση προκαλείται από έξι στοιχεία: την εξουσία, τα κοινωνικά φαινόμενα, τα προσωπικά ελαττώματα του κάθε ανθρώπου, την έλλειψη εμπιστοσύνης, την οικειότητα και την προσωπική απομάκρυνση.

Συγκρουσιακή συμπεριφορά – Αντιμετώπιση των συγκρούσεων

Ένα τυπικό μοντέλο αντιμετώπισης της σύγκρουσης –το οποίο αποτελεί και τον άξονα αυ-

τής της έρευνας- είναι ο τύπος «**απαίτηση / απόσυρση**». Ο Christensen (1990) απέδειξε ότι το μοντέλο «απαίτηση / απόσυρση» συνδέεται άμεσα με την επιθυμία για «αυτονομία, σε αντίθεση με την επιθυμία για εγγύτητα», όπου συνήθως ο ένας σύντροφος διεκδικεί την εγγύτητα, έχοντας ένα ρόλο πιο απαιτητικό στη σχέση. Οι Christensen και Heavey (1990) χρησιμοποίησαν μια τεχνική ερωτηματολογίου για να κωδικοποιήσουν την αλληλεπίδραση μεταξύ ανδρών και γυναικών, προκειμένου να διαχωρίσουν τις ατομικές διαφορές και τις κοινωνικά κατασκευασμένες εξηγήσεις όσον αφορά το φύλο και το μοντέλο «απαίτηση / απόσυρση». Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το μοντέλο «απαίτηση» από τη μεριά της γυναίκας, «απόσυρση» από τη μεριά του άνδρα ήταν περισσότερο συνηθισμένο από το αντίθετο. Η ανάλυση της έρευνας έδειξε, επίσης, ότι οι γυναίκες θέλουν και πιέζουν για περισσότερες αλλαγές στο γάμο σε σύγκριση με τους άνδρες. Οι άνδρες, πιο ικανοποιημένοι με το κατεστημένο, τείνουν να είναι παθητικοί στις συγκρουσιακές καταστάσεις και επιζητούν την αλλαγή σε λιγότερα θέματα, ενώ δείχνουν να επωφελούνται από το γάμο περισσότερο από τις γυναίκες. Οι Christensen και Heavey (1990) υποστήριξαν ότι η αυτονομία που επιδιώκουν οι άνδρες μπορεί να επιτευχθεί από τη μία μόνο πλευρά, ενώ η εγγύτητα που αποζητούν οι γυναίκες προϋποθέτει ενέργειες και από τις δύο μεριές της σχέσης. Οι Gottman και Levenson (1988) υποστήριξαν ότι η διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα στο μοντέλο «απαίτηση / απόσυρση» μπορεί να προκύπτει από μια εγγενή διαφορά στο χαρακτήρα ανδρών και γυναικών: Οι άνδρες φαίνεται να αντέχουν λιγότερο το ψυχολογικό στρες, πράγμα που μπορεί να δικαιολογεί την τάση τους για απόσυρση. Από την άλλη πλευρά, οι Kelley (1979), Peplau και Gordon (1985) και Wood (1993) υποστήριξαν ότι η γυναίκα παίρνει το ρόλο του «απαιτητικού και διεκδικητικού» λόγω της μικρότερης εξουσίας που διαθέτει, ενώ η στάση που υιοθετούν οι άνδρες είναι ένα εργαλείο δύναμης και άσκησης εξουσίας, αφού η σωπή και η απόσυρση μπορεί να θεωρηθούν ένα εί-

δος τιμωρίας (Sattel, 1983). Σε περαιτέρω έρευνες οι Christensen και Heavey (1993) βρήκαν ότι το μοντέλο «*γυναίκα που απαιτεί / άνδρας που αποσύρεται*» συνδέεται με τη μείωση της ικανοποίησης από πλευράς της γυναίκας, ενώ το αντίθετο («*άνδρας που απαιτεί / γυναίκα που αποσύρεται*») συμβάλλει στην αύξηση της γυναικείας ικανοποίησης.

Με το μοντέλο «απαίτηση / απόσυρση» φαίνεται να υπάρχουν δύο κατευθύνσεις, η **ενεργητική συμπεριφορά** εναντίον της **παθητικής** και η **επικοινωνητική** εναντίον της **καταστροφικής**. Σύμφωνα με τη Rusbult (1993), όταν η απογοήτευση στις σχέσεις εκφράζεται με απειλές φυγής και φωνές, έχουμε ενεργείς αντιδράσεις, ενώ η έκφραση πίστης και η παραμέληση αποτελούν παθητικές αντιδράσεις. Βέβαια, όπως αναφέρουν οι Canary, Curach και Messman (1995), το κατά πόσο η αποφυγή των συγκρούσεων είναι επικοινωνητική ή καταστροφική εξαρτάται από παράγοντες όπως είναι ο σωστός χρόνος, ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η αποφυγή, η προσωπικότητα του ατόμου που αποφεύγει τη σύγκρουση, τα κίνητρά του αλλά και το είδος της σχέσης. Η Rusbult (1993) με τους συνεργάτες της έκαναν πολλές έρευνες για να εξηγήσουν τις διεργασίες *προσαρμογής* και *συμβιβασμού*. Αυτές αναφέρονται στη θέληση ενός ατόμου, όταν ο σύντροφος έχει μια «καταστροφική» συμπεριφορά, να παρεμποδίσει τις «εχθρικές» τάσεις του και να αντιδράσει με επικοινωνητικό και επικοινωνιακό τρόπο. Συνήθως τα δυστυχημένα ζευγάρια τείνουν να έχουν μια συμπεριφορά καταστροφική και απορριπτική, αντιδρούν στα αρνητικά συναισθήματα με ακραίους τρόπους και ταυτόχρονα υποτιμούν τη θετική συμπεριφορά (Jacobson, Folletti, & McDonald, 1982), εν αντιθέσει με τα ευτυχημένα ζευγάρια, που τείνουν να χρησιμοποιούν επικοινωνητικούς τρόπους διαχείρισης της σύγκρουσης και χαρακτηρίζονται από θετικές συμπεριφορές, προτείνοντας συμβιβαστικές ή εναλλακτικές λύσεις και διευκρινίζοντας ή επιβεβαιώνοντας τη θέση τους και τα προβλήματά τους. Μια επικοινωνητική απάντηση σε μια αρνητική συμπεριφορά πιθανόν εί-

ναι απρόσμενη και μπορεί να φέρει θετικά αποτελέσματα, απομακρύνοντας τις εγωιστικές συμπεριφορές (Gottman, 1994. Rusbult, Yovetich, & Verette, 1996).

Οι Putman και Wilson (1982) απομόνωσαν τρεις διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης και επίλυσης των προβλημάτων: τον *προσανατολισμό στην επίλυση*, με χαρακτηριστικά την άμεση επικοινωνία με τρίτα πρόσωπα, τη συζήτηση, την αναζήτηση λύσης και την κατανόηση των αναγκών του άλλου· τον *έλεγχο*, με χαρακτηριστικά την άμεση επικοινωνία με τον άλλον, την επιμονή στην υποστήριξη των δικών του/της θέσεων, την ισχυρογνωμοσύνη και την προσπάθεια υπέρσχυσης στη σύγκρουση· και τη *μη αντιμετώπιση της σύγκρουσης*, που αποτελεί μια έμμεση στρατηγική, η οποία λειτουργεί ως απάντηση στη σύγκρουση, με χαρακτηριστικά τη μείωση της έντασης και της ασυμφωνίας, την επικάλυψη των διαφορών και τη μη έκφραση των συναισθημάτων (Witteman, 1992). Ο Bowen (1998) στις έρευνές του προσδιορίζει έναν ακόμα κοινό τρόπο αντιμετώπισης των συγκρούσεων, τον *τριγωνισμό*: Διαμορφώνεται ένα σύστημα τριών ατόμων προκειμένου να εκτονωθεί η ένταση στο ασταθές συνηθισματικό σύστημα των δύο.

Σημαντικό στοιχείο που καθορίζει τον τρόπο αντιμετώπισης των συγκρούσεων είναι οι σκέψεις που έχει ο ένας σύντροφος για τον άλλον, που με τη σειρά τους προσδιορίζονται από ένα άλλο, βαθύτερο υπόστρωμα, το οποίο ο Beck (1967) αποκαλεί «αυτόματες σκέψεις», δηλαδή φευγαλέες υπόγειες αντιλήψεις για τον εαυτό μας και για τους ανθρώπους στη ζωή μας, που αντιπροσωπεύουν την ενδόμυχη συναισθηματική μας στάση. Όταν οι σκέψεις αυτές, που υποθάλλουν οργή και προσβολή, αυτοματοποιούνται και αυτοεπιβεβαιώνονται, γίνονται πανίσχυρες και καταστροφικές. Με τον τρόπο αυτό τίθεται ο/η σύντροφος σε μια προδιαγεγραμμένη μειονεκτική κατάσταση, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αδιάκοπες κρίσεις και συναισθηματικές εντάσεις (βλέπε Heitler, 1993).

Η ουσία ανάμεσα στα μηνύματα και στα «μετα-μηνύματα» είναι επίσης σημαντική. Συχνά πί-

σω από ένα παράπονο ή μια δήλωση κρύβονται ποικίλα άλλα μηνύματα, τα οποία είτε γίνονται αντιληπτά είτε γίνονται λανθασμένα αντιληπτά (Goleman, 1998). Οι γυναίκες τείνουν να αναζητούν τι βρίσκεται πίσω από τα λεγόμενα των ανδρών και να βγάζουν γενικευμένα και βαθύτερα συμπεράσματα που αφορούν τον πυρήνα της σχέσης (Tannen, 1991).

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι οι απόψεις των ερευνητών για τον τρόπο αντιμετώπισης των συγκρούσεων όπως και για τα αίτια των συγκρούσεων στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις συγκλίνουν σε πολλά σημεία, με επικρατέστερο μοντέλο αυτό της απαίτησης - ενεργητικής εμπλοκής / απόσυρσης - παθητικότητας, πάνω στο οποίο βασίζονται και η επεξεργασία του υλικού των συνεντεύξεων της παρούσας έρευνας και η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Όπως προαναφέραμε, στόχος της έρευνας είναι να μελετηθεί η σύγκρουση στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις, και ιδιαίτερα ο τρόπος που βιώνει και διαχειρίζεται τη σύγκρουση το ετερόφυλο ζευγάρι στη σύγχρονη Ελλάδα. Συγκεκριμένα διερευνώνται: α) ο τρόπος με τον οποίο βιώνεται και ορίζεται η σύγκρουση από τους άνδρες και τις γυναίκες, β) τα αίτια και ο τρόπος αντιμετώπισης της σύγκρουσης, και γ) τα συναισθήματα που αναδύονται και εκδηλώνονται μέσα στη σύγκρουση και στο τέλος αυτής.

Μέθοδος

Δείγμα

Οι συνεντεύξεις έγιναν σε 8 ζευγάρια, ηλικίας 27-42 ετών, με απαραίτητη προϋπόθεση η σχέση τους να έχει διάρκεια τουλάχιστον δύο χρόνων. Η μέση διάρκεια της σχέσης των ζευγαριών ήταν τέσσερα χρόνια. Μέσω της μεθόδου της χιονοστιβάδας (και της παράλληλης χιονοστιβάδας, Orrenheim, 1992), επελέγη το δείγμα βάσει συγκεκριμένων χαρακτηριστικών που συνέβαλαν στην ομογενοποίησή του. Εκτός από δύο άτομα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όλοι οι

υπόλοιποι ήταν ανώτερης/ανώτατης εκπαίδευσης και αρκετοί ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών. Όλα τα άτομα ήταν εργαζόμενα, μεσαίου ως υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και, εκτός από ένα ζευγάρι παντρεμένο, χωρίς παιδιά, τα υπόλοιπα ζευγάρια ήταν ανύπαντρα. Διαφοροποιήσεις μεταξύ των ζευγαριών που αφορούν τη διάρκεια (σχέσεις δεκαετίας ή τριετίας) και τον τύπο των σχέσεων (συμβίωση, γάμος) δε θεωρήθηκαν καθοριστικές στα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας.

Ο περιορισμός που αφορά τη διάρκεια της σχέσης (δύο έτη) ήταν βασική προϋπόθεση, διότι τα ζευγάρια έπρεπε να χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα οικειότητας και να μην είναι στα πρωταρχικά στάδια της σχέσης, οπότε η δέσμευση δεν είναι ακόμα ισχυρή, γιατί μόνο σε αυτή την περίπτωση θα υπήρχε μια σαφής εικόνα γνώσης «του άλλου», του συστήματος της δυαδικής σχέσης και της σύγκρουσης. Ο περιορισμός αυτός βασίστηκε σε έρευνες που αφορούν την εξελικτική πορεία της σύγκρουσης σε ζευγάρια πριν και μετά το γάμο, οι οποίες αναφέρουν ότι η συχνότητα των συγκρουσιακών επεισοδίων καθώς και τα αρνητικά συναισθήματα αυξάνονται σε σημαντικό βαθμό κατά τη διάρκεια της περιόδου που η σχέση μετακινείται από «εφήμερη» σε πιο σοβαρή (υψηλά επίπεδα οικειότητας), ενώ στη συνέχεια, στα επόμενα στάδια της δέσμευσης ή του γάμου, τα επίπεδα σύγκρουσης παραμένουν σταθερά (Braiker & Kelley, 1979).

Η επιλογή της ηλικίας των συμμετεχόντων (27-42 ετών) έγινε με στόχο το δείγμα να αποτελεί μία ομάδα στην οποία όλα τα άτομα να είναι φορείς των ίδιων περίπου αναπαραστάσεων, κοινωνικοποιημένα στην ελληνική κοινωνία. Όλοι οι συμμετέχοντες βρίσκονται σε μια πολύ κρίσιμη περίοδο κοινωνικών εξελίξεων και αλλαγών των πατροπαράδοτων αξιών, καθώς η επιλογή του/της συντρόφου και η σύναψη και η διατήρηση της σχέσης βρίσκονται κάτω από διαρκή αμφισβήτηση. Οι προ-

σωπικές αναζητήσεις καθώς και η έννοια της «αποκατάστασης» ήταν ένα θέμα που απασχολούσε τους συμμετέχοντες, επηρεάζοντας σημαντικά τη συμπεριφορά και τη σκέψη τους.

Διαδικασία

Επελέγη η διεξαγωγή ποιοτικής ανάλυσης, και συγκεκριμένα η μέθοδος της συνέντευξης ως η πιο κατάλληλη για να συλλεχθούν στοιχεία για τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά των ατόμων μέσα στο περιβάλλον των σχέσεών τους. Οι ερευνητές, βέβαια, λάβανε υπόψη τους στην ανάλυση των συνεντεύξεων τον κίνδυνο της υποκειμενικής θεώρησης των ευρημάτων βάσει των προσωπικών τους ερμηνειών αλλά και την αδυναμία εξαγωγής γενικευμένων αποτελεσμάτων, καθώς το δείγμα δεν ήταν σημαντικά μεγάλο (Φίλιας, 2001).

Ο τύπος συνέντευξης που επελέγη ήταν η ημι-δομημένη συνέντευξη. Ορίστηκε ένα γενικό πλαίσιο ερωτήσεων βάσει του οποίου κατευθύνθηκε η συζήτηση, δίνοντας αρκετή ελευθερία στους συμμετέχοντες να εκφραστούν (βλέπε Flick, 2002. Dann, 1990). Η κατασκευή ενός πλαισίου ερωτήσεων, του λεγόμενου «οδηγού συνέντευξης», δεν ήταν ιδιαίτερα αυστηρή και ευνοούσε τις ελεύθερες απαντήσεις. Βασίστηκε στη μέθοδο ανάλυσης της «στοιχειοθετημένης θεωρίας» (grounded theory, Corbin & Strauss, 1990. Βλέπε Creswell, 1998, σ. 150). Κατόπιν συζητήσεων μεταξύ των ερευνητών και μελέτης της σχετικής βιβλιογραφίας και παρόμοιων ερευνών, που αναφέρονται στην «Εισαγωγή», τα ερευνητικά ερωτήματα κατηγοριοποιήθηκαν σε θεματικές ως εξής¹:

Ορισμός της σύγκρουσης: *Τι σημαίνει για σας σύγκρουση ανάμεσα σε ένα ζευγάρι; Θυμάστε κάποια δυνατή σας σύγκρουση;*

Αίτια της σύγκρουσης: *Συνήθως υπάρχουν συγκεκριμένα θέματα (αίτια) για τα οποία συγκρούεστε;*

1. Το πρωτόκολλο των ερωτήσεων που χρησιμοποιήθηκε μπορεί να ζητηθεί από τους ερευνητές στη διεύθυνση: Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα.

Αντιμετώπιση – Διαχείριση της σύγκρουσης:

Όταν συγκρούεστε, πώς συμπεριφέρεστε, με ποιον τρόπο αντιδράτε; Αναγνωρίζετε τον εαυτό σας μέσα στη σύγκρουση;

Συναισθήματα στη σύγκρουση: Ποια συναισθήματα επικρατούν κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης, ποιος είναι ο μεγαλύτερος φόβος σας όταν συγκρούεστε;

Οι συνεντεύξεις ήταν **προσωπικές** και διενεργήθηκαν σε χώρους επιλογής των ερωτηθέντων (κατά βάση στα σπίτια τους), χωρίς την ύπαρξη ή την παρεμβολή άλλων ατόμων στον ίδιο χώρο. Η μέση διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν 60 λεπτά, με σημαντική διαφορά ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες (αρκετές συνεντεύξεις γυναικών διήρκεσαν 90 λεπτά και κάποιες συνεντεύξεις ανδρών 30 λεπτά). Μέσα σε σύντομο διάστημα οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνούνταν και καταγράφονταν στον υπολογιστή.

Στις δυσκολίες της έρευνας και της ανάλυσης αυτής θα πρέπει να αναφέρουμε τον παράγοντα «φύλο». Το γεγονός ότι οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν από γυναίκες ενδεχομένως επηρέασε τη στάση των ανδρών συνεντευξιζομένων. Συναισθήματα αμηχανίας και άγχους εκδηλώνονταν και από τις δύο πλευρές, γεγονός που ενδεχομένως επηρέασε τη στάση των ανδρών, που ήταν πιο αποστασιοποιημένη, αμυντική και επιθετική σε κάποιες περιπτώσεις. Η έκδηλη καχυποψία και οι μονολεκτικές απαντήσεις κάποιων ανδρών στο ξεκίνημα των συνεντεύξεων αλλά και το γεγονός ότι οι συνεντεύξεις τους ήταν σημαντικά πιο σύντομες χρονικά μας έκαναν να αναρωτηθούμε κατά πόσο η δική μας στάση επηρέασε τα αποτελέσματά ως προς τις «ανδρικές συμπεριφορές». Όσο καλοπροαίρετη κι αν ήταν η «ουδετερότητά» μας ως ερευνητριών, έχουμε επίγνωση της δικής μας εμπλοκής στη διαδικασία, καθώς η ερευνητική συνέντευξη είναι μια διεργασία που δημιουργείται από την αλληλεπίδραση όλων των συμμετεχόντων (Ναυρίδης, 1994), παρά το γεγονός ότι έγινε σημαντική προσπάθεια απεμπλοκής από τα προσωπικά μας στερεότυπα και αναπαραστάσεις.

Ανάλυση – Συζήτηση

Το υλικό των συνεντεύξεων κατηγοριοποιήθηκε και αναλύθηκε βάσει των κατηγοριών που αντανακλούν τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα, ήτοι: τον ορισμό της σύγκρουσης, τα αίτια της σύγκρουσης, τη συγκρουσιακή συμπεριφορά και τη διαχείριση της σύγκρουσης καθώς και τα συναισθήματα που προκαλούνται κατά τη σύγκρουση. Σύντομα όμως προστέθηκε μία ακόμη κατηγορία, η οποία αποτέλεσε την ομπρέλα βάσει της οποίας κινήθηκε η ανάλυση των συνεντεύξεων και η οποία είχε να κάνει με την οπτική του φύλου: **άνδρες – γυναίκες**. Πάνω στον ίδιο άξονα κινήθηκε και η συζήτηση των ευρημάτων.

Πώς αντιλαμβάνονται και πώς ορίζουν τη σύγκρουση τα δύο φύλα
Άνδρες: Αναγκαίο κακό
Γυναίκες: Λύση αναγκαιότητας

Ως προς τον ορισμό της σύγκρουσης, μία κοινή διαπίστωση που φαίνεται να ισχύει σε όλες τις συνεντεύξεις είναι ότι η σύγκρουση αναφέρεται στις δυσκολίες επικοινωνίας που αντιμετωπίζουν τα δύο μέλη μέσα στη σχέση. Η σύγκρουση από τους άνδρες γίνεται αντιληπτή ως «αναγκαίο κακό», ως μια αναπόφευκτη κατάσταση, ενώ για τις γυναίκες ως μια «αναγκαστική λύση», στην οποία πρέπει να διαφύγουν για να βελτιώσουν τα μη λειτουργικά κομμάτια της σχέσης τους. Μέσω της σύγκρουσης φαίνεται να αποκαλύπτονται τα προβλήματα που προκύπτουν στη σχέση, η στάση και η συναισθηματική κατάσταση των εμπλεκομένων. Η σύγκρουση παρουσιάζεται με διάφορα πρόσωπα και από τους άνδρες και από τις γυναίκες: ως *διαφωνία* (Νίκος, Γιάννης), ως *ένταση* (Ατζελίνα), ως *αμυντική θέση* (Βίκυ), ως *συναισθηματική ανησυχία και άγχος* (Πέπη) ή ως *αρνητική προσωπική έκφραση* (Νάταλι, Λίλιαν). Άτομα και των δύο φύλων αναφέρουν ότι «πεδίο μαχών» στη ζωή τους αποτελεί σχεδόν αποκλειστικά ο «προσωπικός χώρος» της σχέσης τους, ενώ οι συγκρούσεις εκτός αυ-

τής είναι μειωμένες και τείνουν να εκλείψουν. Όπως λέει ο Δημήτρης: «Καλά, εκτός σχέσης έχω να συγκρουστώ από την εφηβεία, με φίλους και συναδέλφους δηλαδή δεν παίζει [...]».

Οι άνδρες της έρευνας, αν και αναγνωρίζουν την αξία των συγκρούσεων, τις θεωρούν ψυχοφθόρες διαδικασίες, που προκαλούν αρνητικά συναισθήματα. Επιβεβαιώνοντας τα ευρήματα των Canary, Cuperach και Messman (1995) για τα είδη της σύγκρουσης, οι άνδρες του δείγματος κάνουν σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στα καθημερινά συγκρουσιακά επεισόδια (προσωρινές / μη συγκεκριμένες συγκρούσεις), που τείνουν να υποτιμώνται ως «μη σημαντικά», αποδιδόμενα στη διάθεση των γυναικών, και στις σοβαρές συγκρούσεις (μη προσωρινές / συγκεκριμένες συγκρούσεις), που, σύμφωνα με τους περισσότερους, εμφανίζονται σπάνια και είναι περισσότερο καθοριστικές για τη σχέση. Όπως αναφέρει ο Μάνος: «Πάρα πολλές φορές για μικρούς, ασήμαντους λόγους, που έχουν να κάνουν τις περισσότερες φορές με την παρούσα διάθεση του ενός εκ των δύο, ξεσπούν καβγάδες. Αυτές οι συγκρούσεις δηλαδή προκαλούνται από άλλους λόγους παρά από... πραγματικά γεγονότα. Αλλά αυτές δεν είναι και πραγματικές συγκρούσεις, γιατί αυτά είναι μικροξεσπάσματα. Όλες οι γυναίκες δεν έχουν αντοχές, ρε παιδί μου».

Όπως οι άνδρες, έτσι και οι γυναίκες θεωρούν τις συγκρούσεις αναπόφευκτες, συνοδευόμενες από αρνητικά και έντονα συναισθήματα. Ωστόσο θεωρούν ότι η προσωπικότητα των ατόμων αλλά και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση παίζουν καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο βιώνουν τη σύγκρουση καθώς και στην εκδήλωση της συγκρουσιακής συμπεριφοράς. Οι γυναίκες αναφέρονται σε διαφορετικής έντασης και έκτασης συγκρούσεις, χωρίς να τις διαχωρίζουν σε «ασήμαντες» και «σημαντικές». Θεωρούν ότι τα ξεσπάσματά τους (ακόμα κι αν εκδηλώνονται εξαιτίας άλλων παραγόντων, όπως κούρασης, διακυμάνσεων διάθεσης ή ορμονικών παραγόντων) βασίζονται σε λογικά και υπαρκτά αίτια και αποτελούν ενδείξεις των μεγαλύτερων συγκρούσεων που έπονται. Ενδεικτικά, αναφέρει η Νάταλι: «Μπορεί

εγώ να θυμώσω που ο Πάνος δεν έπλυνε τα πιάτα από προχθές ή που δεν πλήρωσε το λογαριασμό και να αρχίσω να κρίνω και να τα χώνω – που στην τελική δεν είναι δική μου δουλειά, έτσι; Δε μένουμε μαζί. Και θα μου το πει, θα με κατηγορήσει ότι, επειδή έχω τα νεύρα μου ή την κούρασή μου, ψάχνω να βρω αφορμές να εκτονωθώ. Δεν μπορεί να δει σε καμία περίπτωση τις βαθύτερες ανησυχίες μου, που είναι οι φόβοι μου μήπως είναι ανεύθυνος, και χιλίες δυο άλλες διαστάσεις [...]. Η σύγκρουση για αυτόν έχει τη μορφή γκρίνιας και παραλογισμού [...] και σε αυτήν τη διάσταση τη βιώνει... ή επιτρέπει στον εαυτό του να τη βιώσει [...]. Αν εγώ αρχίσω τις βαριές κατηγορίες, τότε μόνο παίρνει μέρος». Οι συγκρούσεις είναι συνδεδεμένες μεταξύ τους και αλληλοεξαρτώμενες, πράγμα που δε γίνεται κατανοητό από τους άνδρες, οι οποίοι (όταν επέλθει οικειότητα στο ζευγάρι), τείνουν να αγνοούν τις μικρότερης έντασης συγκρούσεις, αποδίδοντας τα αίτιά τους σε εξωγενείς παράγοντες και μη συνδέοντάς τες με τις μεγαλύτερης έντασης συγκρούσεις. Χαρακτηριστικά η Πέπη αναφέρει: «Πάντως, για μένα και μια απλή γκρίνια κρύβει από πίσω άπειρες σκέψεις, διαστάσεις, ανησυχίες, θυμό, απωθημένα, που μπορεί να είναι και στο δικό μου ασυνείδητο, να μην τα συνειδητοποιώ [...]».

Όπως φαίνεται, οι γυναίκες της έρευνας βιώνουν συχνά συγκρούσεις οι οποίες δεν περιορίζονται σε ένα συγκεκριμένο επεισόδιο ή συμπεριφορά αλλά διεισδύουν σε ποικίλες συμπεριφορές στη σχέση, σαν να αποτελούν στοιχεία αλληλεπίδρασης, με τον ίδιο τρόπο που οι Canary, Cuperach και Messman (1995) ορίζουν την κατηγορία «μη προσωρινές / μη συγκεκριμένες» συγκρούσεις. Επίσης, φαίνεται να βιώνουν συγκρούσεις όταν στη σχέση εμφανίζονται συγκεκριμένα είδη συμπεριφοράς υπό τη μορφή «επαναλαμβανόμενων αρνητικών ανταλλαγών που δεν επιλύονται» («μη προσωρινές / συγκεκριμένες»), σε αντίθεση με τους άνδρες, που προκαλούν και βιώνουν συγκρούσεις με συγκεκριμένα αίτια υπό τη μορφή συγκεκριμένων επεισοδίων, που έχουν αρχή, μέση και τέλος. «[...] Εγώ θέλω να ξέρω ότι σήμερα η Πέπη ενοχλήθηκε που δεν ήμουν ομιλή-

τικός, και δεν ήμουν ομιλητικός γιατί είχα μια κακιά μέρα. Όχι να γενικεύει ότι εγώ είμαι πάντα έτσι και καταστρέφω τη σχέση μας» (Γιάννης). Οι γυναίκες αναφέρθηκαν επίσης σε εσωτερικές συγκρούσεις, τις λεγόμενες, κατά τους Holmes και Miller (1976), «αυτιστικές συγκρούσεις», που δεν έχουν αντικειμενική βάση αλλά σχετίζονται με την εσωτερική ψυχική τους κατάσταση. Οι συγκρούσεις αυτές προκαλούνται συχνά από τρίτους παράγοντες (κυρίως κοινωνικούς) που εμπλέκονται στη σχέση. «Επειδή σε κάποιον δεν άρεσε κάτι που έκανε ο Στέλιος, εγώ θα μπω στη διαδικασία να το σκέφτομαι, θα συγκρούομαι μέσα μου, αν πραγματικά μου αρέσει ο Στέλιος ή όχι, και μετά κάποια στιγμή θα το βγάλω σαν δικό μου πρόβλημα, που δεν είναι... που προσωπικά εμένα δε θα με ενοχλούσε [...]» (Λίλιαν).

Επίσης, όπως φαίνεται από την ανάλυση των συνεντεύξεων, πιο έντονη περίοδος συγκρούσεων είναι η περίοδος «αλλαγής» και μετατροπής των σχέσεων σε «σοβαρές» (Gottman, 1994. Braiker & Kelley, 1979). Για παράδειγμα: «Στην αρχή δε με ένοιαζε τίποτα. Μετά, όσο αποκτούσα οικειότητα και περισσότερο ενδιαφέρον... που μιλάω για έξι μήνες μετά, όχι έξι μέρες, ξεκίνησα να έχω άλλες απαιτήσεις, να θέλω να τον βάλω στα καλούπια μου, να θυμώνω τρομερά με διάφορα χαρακτηριστικά του. Μιλάμε, πρόκειται για μια περίοδο, τι να πω... μαχών. Πρέπει να περάσει αυτό το στάδιο για να μπορέσεις, αν όχι να αποδεχτείς, τουλάχιστον να συνηθίσεις κάποια πράγματα, να μάθεις τον άλλον και κυρίως να μάθεις ένα móτο συνύπαρξης [...]» (Νάταλι).

Αίτια της σύγκρουσης **Άνδρες: Γιατί υπερβάλλεις;** **Γυναίκες: Γιατί με αδικείς;**

Όσον αφορά τα αίτια των συγκρούσεων, οι ερωτηθέντες αναφέρθηκαν σε μια πληθώρα «λόγων διένεξης και συγκρούσεων», με κύριο χαρακτηριστικό των ανδρών να θεωρούν τα αίτια των περισσότερων συγκρούσεων που προκαλούν οι γυναίκες «υπερβολικά», ενώ των γυναικών να θε-

ωρούν ότι υποκινούνται από συναισθήματα αδικίας. Οι άνδρες του δείγματος τείνουν να αποδίδουν τα αίτια των συγκρούσεων σε παράγοντες που δεν αφορούν τον πυρήνα των σχέσεων και τις προσωπικότητες των μελών, αμυνόμενοι κατ' αυτό τον τρόπο στην αντιμετώπιση ενδεχόμενων βαθύτερων προβληματικών καταστάσεων στη σχέση. Αναφέρονται σε «τρίτους παράγοντες» που παρεμβαίνουν καταλυτικά στη σχέση των δύο ατόμων, όπως στην έλλειψη χρόνου και στην κούραση, που αποδίδονται στη σύγχρονη κοινωνία. «[...] Όπως σας είπα, η σύγκρουση για μένα είναι μια λάθος στιγμή εγωισμού. Είναι θέμα κούρασης και μόνο, δεν υπάρχει συγκεκριμένο αίτιο. Εγώ δηλαδή πιστεύω ότι μόνο η κούραση και το άγχος προκαλούν συγκρούσεις» (Γιάννης).

Αντιθέτως, οι γυναίκες εντοπίζουν τα αίτια των συγκρούσεων στη μεταξύ των δύο μελών σχέση, και, αν και αναφέρονται στην έλλειψη χρόνου, τη βιώνουν στο βαθύτερο επίπεδο της λανθασμένης διαχείρισης χρόνου και της έλλειψης ενδιαφέροντος για εύρεση χρόνου από την πλευρά των ανδρών, το οποίο και θεωρούν πραγματικό αίτιο της σύγκρουσης. «Και ο χρόνος ακούγεται κάπως αόριστο και πολύ... απλουστευμένο. Κάπου μπαίνεις κι εσύ στη μέση, εσύ καθορίζεις το χρόνο. Και ο Γιάννης επέλεγε να αφιερώνει αλλού το χρόνο του, σε δουλειές, σε φίλους [...]. Δηλαδή μπαίνεις σε ένα σπίτι και αναλαμβάνεις τα πάντα και δε χαίρεσαι τον άλλο γιατί δε σου αφιερώνει χρόνο [...]» (Βίκυ).

Η βασικότερη αιτία των συγκρούσεων που προκύπτει από το δείγμα φαίνεται να είναι η ανάγκη **πρόκλησης αλλαγών** στη σχέση από την πλευρά της γυναίκας και η **αποφυγή** αυτών από τους άνδρες. Στις συνεντεύξεις τους οι άνδρες του δείγματος αναφέρουν ως κύριο αίτιο των συγκρούσεων το γεγονός ότι οι γυναίκες εισβάλλουν στη ζωή τους και προσπαθούν να αλλάξουν όχι μόνο στοιχεία της σχέσης αλλά και στοιχεία του χαρακτήρα και της συμπεριφοράς τους, προκειμένου να «συμπορευτούν» σε έναν κοινό δρόμο (αντίστοιχες αναφορές γίνονται και από την Tannen, 1991). Ο Μάνος, π.χ., λέει: «Γιατί [...] τα ίδια και τα ίδια με θυμώνουν πολύ, αυτό δεν το

μπορώ. Έπρεπε να είχα χειριστεί διαφορετικά μια κατάσταση, αυτό θα το ακούω για πάντα, ας πούμε; Εξάλλου, αυτόν το χαρακτήρα έχω, συνέχεια θα ακούω ότι είμαι πολύ ήπιος ή ότι δεν είμαι διεκδικητικός;». Όπως φαίνεται, η ανάγκη να φέρουν αλλαγές στη σχέση, που συχνά προϋποθέτει αλλαγές στη συμπεριφορά του άλλου, παρουσιάζεται με σχεδόν επιτακτικό τρόπο από τις γυναίκες. Επίσης, οι γυναίκες φαίνεται να επιδιώκουν αλλαγές που αφορούν την εξέλιξη της σχέσης (συμβίωση, γάμο, οικογένεια) σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι άνδρες. «[...] Αν δεν πίεζα εγώ να κάνουμε πράγματα, θα λιώναμε στα ίδια και στα ίδια. Δηλαδή ο Γιώργος μπορεί να είναι απόλυτα ευχαριστημένος να καθόμαστε σπίτι κάθε μέρα και να κοιτάμε το ταβάνι. Αυτό όμως δεν είναι ζωή. Η ζωή θέλει αποφάσεις [...]» (Έλλη).

Στις συνεντεύξεις τους έντονη φαίνεται να είναι η τάση των ανδρών να επικαλούνται τον παράγοντα «φύλο», μιλώντας «γενικά» για τις γυναίκες και όχι ειδικά για τις συντρόφους τους, και να αποδίδουν τα αίτια των συγκρούσεων σε γενικευμένα γυναικεία χαρακτηριστικά. Κυρίως αναφέρονται στους ορμονικούς παράγοντες (έμμηνη ρύση) ως σύνηθες αίτιο πρόκλησης συγκρούσεων. «Η χείριστη περίοδος είναι η περίοδος της περιόδου. Αυτές οι δυο τρεις... μέρες τις τρελαίνουν» (Γιάννης). Μολονότι και οι γυναίκες αναφέρονται στις διακυμάνσεις των διαθέσεών τους, δε θεωρούν τους ορμονικούς παράγοντες αίτια πρόκλησης συγκρούσεων αλλά «μέσα» που τις «διευκολύνουν» να αναφερθούν στις προβληματικές καταστάσεις της σχέσης. «Αυτά που έχω μέσα μου σαν παράπονα, σαν σκέψεις, σαν προβλήματα θα τα βιώσω σαν πολύ σημαντικά τις μέρες τις περιόδου μου και θα ξεσπάσω, θα τα βγάλω. Αλλά το αίτιο δεν είναι η περίοδος, είναι αυτά που νιώθω, αυτά που συμβαίνουν» (Βίκυ).

Όπως αναφέρει και στα ευρήματά του ο Baxter (1988), η αυτονομία σε αντίθεση με τη δέσμευση φαίνεται να αποτελεί βασικό αίτιο συγκρούσεων και για τα δύο φύλα του δείγματος. «Κάτσε, μπορεί να πέσει γκρίνια επειδή όχι μόνο δούλεψα πολύ αλλά και γιατί θέλω να διαβάσω την εφημερίδα μου όταν τρώω αντί να αρχίσω το

μπούρου-μπούρου. Δηλαδή, έλεος!» (Μάνος). Οι άνδρες θεωρούν ότι τα όρια του εαυτού και του άλλου είναι δυσδιάκριτα στις γυναίκες, που συχνά αντιμετωπίζουν τα δύο μέλη μιας σχέσης ως ένα και κάτω από αυτό το πρίσμα εκλαμβάνουν τη δέσμευση. «[...] Εγώ, ρε παιδί μου, όταν είμαι σπίτι και λιώνω στο μπλιμπλίκι και στο Internet και ξέρω ότι είναι και η Πέπη σπίτι και κάνει κάτι δικό της, whatever, νιώθω, πώς να σου πω... γεμάτος, νιώθω καλά. Η Πέπη το βλέπει σαν χαμένο ανεκμετάλλευτο χρόνο, γιατί απλά δεν κάνουμε κάτι μαζί, δεν έχουμε την ίδια ασχολία» (Γιάννης). Φαίνεται επομένως ότι οι περισσότεροι άνδρες του δείγματος βιώνουν τη δέσμευση μέσα σε ένα πλαίσιο αυτονομίας και ανεξάρτητων από τις γυναίκες δραστηριοτήτων, σε αντίθεση με τις γυναίκες του δείγματος, που φαίνεται να αποζητούν την εγγύτητα, τη συνύπαρξη και τη συντροφικότητα μέσω της λεκτικής επικοινωνίας και των κοινών με τους άνδρες δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα να εκλαμβάνουν την επιθυμία για αυτονομία του άνδρα ως «παραμέληση» και αδιαφορία προς τις ίδιες και την κοινή τους ζωή. Η Χριστίνα, π.χ., λέει: «Στεναχωριέμαι με αυτό [...] και πιο πολύ στεναχωριέμαι που σκέφτομαι ότι εγώ, έστω και αυτές τις δύο ώρες που έχω ελεύθερες, δε θα της πέραγα χαλαρώνοντας μόνη μου αλλά θα ήθελα να γεμίσω τις μπαταρίες μου από τον άλλον [...]».

Η σύγκρουση λόγω διαφοράς χαρακτήρων αναφέρθηκε από άνδρες και γυναίκες εξίσου. «Είμαστε δύο διαφορετικοί άνθρωποι, εξωστρεφείς και αρκετά ισχυρές ή μάλλον εκδηλωτικές προσωπικότητες. Αυτό φτάνει. Δεν είναι ότι γουστάρουμε τις συγκρούσεις, είναι ότι είναι αδύνατον να αποφευχθούν [...]. Μετά, όταν μάθει τον άλλον, κάπου ηρεμείς, καταλαβαίνεις περισσότερα πράγματα για το χαρακτήρα του, τις παραξενιές του, τα βιώματά του [...]» (Λίλιαν). Το ίδιο αναφέρει και ο Νίκος: «Πρέπει να περάσει το στάδιο που δεν ξέρεις πού πατάς γιατί δε γνωρίζεις τον άλλον και να μπεις στο στάδιο που μαθαίνεις τα καλά και τα κακά του άλλου, και κυρίως τα όριά του». Οι προσωπικές διαφορές μεταξύ δύο ανθρώπων που έχουν διαφορετικό, κάποιες φο-

ρές, κοινωνικό, μορφωτικό και οικογενειακό υπόβαθρο φαίνεται να προκαλούν πολλά προβλήματα, ιδίως στα αρχικά στάδια της σχέσης, που δεν έχει επέλθει ακόμα η οικειότητα.

Η σύγκρουση στόχων, διαφορετικών αναγκών, ρόλων και με θέμα την εμπιστοσύνη είναι μερικά ακόμα αίτια που αναφέρθηκαν και από τους άνδρες και από τις γυναίκες του δείγματος, όπως έχουν παρατηρήσει και στις έρευνές τους οι Canary, Cyraach και Messman (1995). Χαρακτηριστικά για τη σύγκρουση ρόλων αναφέρει η Κλημή: «Ε... και οι συγκρούσεις είναι πολύ συχνές πάντα με περιεχόμενο τι θα κάνουμε, για ανέλαβε καμιά πρωτοβουλία και δεν μπορώ να τα κάνω όλα εγώ και διεκδίκησε λίγα περισσότερα πράγματα για μας. Αυτό. Δηλαδή η σχέση είμαι εγώ, οι αποφάσεις είμαι εγώ. Ουσιαστικά υπάρχει μια μόνιμη κατηγορία, εγώ που τα κάνω όλα κι εσύ που δεν κάνεις τίποτα».

Οι γυναίκες αναφέρθηκαν, επίσης, σε διάφορους υποκειμενικούς παράγοντες ως αίτια των συγκρούσεων, όπως υποστήριξαν και στα ευρήματά τους οι Canary, Cyraach και Messman (1995). Για παράδειγμα, οι γυναίκες αναφέρθηκαν στη σύγκρουση λόγω ματαίωσης [*«Αυτό που με απογοητεύει είναι να δίνει ο άλλος υποσχέσεις και να μην τις τηρεί. Δηλαδή να πετάει ότι θα μείνουμε μαζί σε κάνα εξάμηνο και απλά να είναι λόγια του αέρα»* (Αντζελίνα)], στη σύγκρουση λόγω εσωστρέφειας και αδυναμίας από την πλευρά των ανδρών να εκθέσουν τα συναισθήματά τους [*«Με βγάζει από τα ρούχα μου να μη μιλάει ο άλλος, να μη μοιράζεται τίποτα, να έχει γίνει κάτι και να μη λέει τι, να μην ξέρω εγώ. Σφίγγα, ρε γαμώτο. Εκρήγνυμαι με αυτήν τη στάση»* (Ελλη)], στη σύγκρουση λόγω στασιμότητας και έλλειψης εξέλιξης στη σχέση [*«Αν ήταν στο χέρι του να σάπισουμε στα ίδια και στα ίδια, θα το έκανε. Τρελαίνομαι με αυτό, γίνομαι έξαλλη»* (Κλημή)] και στη σύγκρουση υποκινούμενη από τον παράγοντα «ανασφάλεια» και την ανάγκη επιβεβαίωσης [*«Οι γυναίκες κάπως [...] διψάνε για επιβεβαίωση [...] δεν ηρεμούν ποτέ, θέλουν να νιώθουν συνέχεια ότι είναι αρεστές από το σύντροφό τους. Δεν καταλαβαίνουν ότι το ενδιαφέρον είναι εκεί αμεί-*

ωτο, αλλά, ΟΚ, δώσε λίγο χώρο να πάρουμε και καμιά ανάσα» (Γιάννης)].

Αντιμετώπιση των συγκρούσεων Άνδρες: Κάπου να κρυφτώ Γυναίκες: Σε προκαλώ

Συνειδητά ή υποσυνείδητα, άνδρες και γυναίκες επιστρατεύουν ποικίλες τακτικές αντιμετώπισης των συγκρούσεων. Στην έρευνά μας επιβιβιώνεται το μοντέλο «απαίτηση – αποχώρηση» / «παθητική – ενεργητική συμπεριφορά», καθώς οι άνδρες του δείγματος χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα παθητικότητας στη διαχείριση των συγκρούσεων και προσπάθειας αποφυγής αυτών, εν αντιθέσει με τις γυναίκες, που προκαλούν τις συγκρούσεις και χαρακτηρίζονται από ενεργείς αντιδράσεις.

Οι περισσότεροι από τους άνδρες του δείγματος φαίνεται πως επιδιώκουν να «ρυθμίσουν» – σύμφωνα με τον Gottman (1994) – τη συμπεριφορά τους μέσω του ελέγχου των συναισθημάτων τους. «Αγωνιώς μήπως ξεφύγω και πω πράγματα που θα χτυπήσουν άσχημα τον άλλο, και το αποφεύγω. Προσπαθώ συνέχεια να μην ξεφύγω από τα όρια» (Γιάννης). Με την αποφυγή, την απομόνωση ή ακόμα και τη μη αντιμετώπιση που συνεπάγεται συμβιβασμό ή αποχώρηση (όπως αναφέρουν και οι Putman και Wilson, 1982) φαίνεται ότι οι άνδρες προσπαθούν να αποφύγουν την κλιμάκωση των συγκρούσεων και να καταπραύνουν τα συναισθήματα των γυναικών. Θεωρούν ότι με αυτό τον τρόπο του ελέγχου και της μη έκθεσης των συναισθημάτων τους μειώνεται η ένταση και προσανατολίζονται προς την επίλυση της σύγκρουσης, πράγμα που πιστεύουν ότι δρα εποικοδομητικά στη σχέση. Οι άνδρες, με άλλα λόγια, αγωνιούν και επιδιώκουν τη λήξη της σύγκρουσης και όχι τη διευθέτηση των αιτιών που την προκάλεσαν. «[...] Δεν επιδιώκω τις συγκρούσεις και τουλάχιστον στην αρχή της σύγκρουσης, εκτός αν παρασυρθώ από τους συναισθηματισμούς και χάσω την ψυχραιμία μου, η στάση μου είναι συνήθως να τελειώσει η σύ-

γκρουση όσο το δυνατόν πιο γρήγορα» (Πάνος).

Έτσι, η παθητική συμπεριφορά και η απόσυρση από τη σύγκρουση, όπως υποστηρίζει το μοντέλο των Christensen και Heavey (1990, 1993), φαίνεται να είναι για τους άνδρες στάση επιλογής, μέσω της οποίας θεωρούν ότι εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τον άλλον, πίστη στη σχέση και απομακρύνουν τις εγωιστικές συμπεριφορές. «Τις περισσότερες φορές» λέει ο Γιάννης «διαισθάνομαι ότι πρόκειται να γίνει η σύγκρουση, οπότε προσπαθώ να τις αποφύγω με το να μη συμμετέχω ενεργά στη συζήτηση, τώρα, άμα γίνουμε... πώς αντιδράω... αντιδράω πολύ παθητικά και τυχαίνει να εκνευρίζω αυτό το πράγμα, αλλά, κοίτα, αν μπεις σε μια συζήτηση πολύ ενεργά, τότε θα γίνει το έλα να δεις, δεν τη γλιτώνεις τη σύγκρουση, είναι πολύ τέτοιο, ενώ, άμα το πάρεις πιο παθητικά το πράγμα, πιστεύω ότι μπορείς να βρεις μια λογική λύση».

Από την άλλη πλευρά, η προσπάθεια αυτοελέγχου των συναισθημάτων και οριοθέτησης των πράξεών τους, η εκλογίκευση καθώς και η διατήρηση της ψυχραιμίας στη σύγκρουση είναι τακτικές που, όπως υποστηρίζουν στα ευρήματά τους οι Honeycutt, Woods και Fontenot (1993) και η Tannen (1991), βοηθούν τους άνδρες να μην ξεπεράσουν τα όρια σε βαθμό που να μην αναγνωρίζουν τον εαυτό τους. Στο δείγμα μας φαίνεται οι άνδρες να ακολουθούν παρόμοιες τακτικές, προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο να ειπωθούν ή να εκφραστούν καταστροφικά συναισθήματα στη διάρκεια της σύγκρουσης, για τα οποία θα μετανιώσουν και τα οποία θα δράσουν καταλυτικά στη σχέση. «Αν νιώσω ότι η σωστή λύση είναι να μην πω κουβέντα, δε λέω κουβέντα' αν μπορώ με αυτό που θα πω να εξομαλύνω την κατάσταση, θα το πω. Αλλά προσπαθώ να μην ξεφύγω, γιατί σίγουρα θα μετανιώσω, δηλαδή με τίποτα δε θέλω να ξεφύγω από τα όρια» (Πάνος). Στις περιπτώσεις που δεν το καταφέρνουν και εκδηλώνουν επιθετικότητα, τα αποτελέσματα είναι αρνητικά και συνοδεύονται από ενοχικά συναισθήματα. Χαρακτηριστικός στις περιπτώσεις μας είναι ο τρόπος με τον οποίο οι άνδρες, αναφερόμενοι στη σύγκρουση, φαίνεται να τη βιώνουν

από την πλευρά του «αμυνόμενου», αυτού που επιδιώκει «κάπου να κρυφτεί». «[...] Όταν αρχίζει το γλέντι, πραγματικά μπλοκάρω, θέλω να εξαφανιστώ, να φύγω και να γυρίσω και να 'ναι όλα στη θέση τους» (Δημήτρης). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το θέμα της βίας και της σωματικής κακοποίησης από την πλευρά των ανδρών δε μελετήθηκε καθόλου σε αυτή την έρευνα καθώς δεν προέκυψε από το δείγμα μας.

Γενικότερα, στη στάση των ανδρών που συμμετείχαν στην έρευνα διαφαίνεται η προσπάθεια εντοπισμού των αιτιών της διένεξης και διευθέτησης του συγκεκριμένου προβλήματος για το οποίο προκλήθηκε η σύγκρουση [*«Επιμένω να βρω το λόγο που την τρέλανε και να επιλύσω το θέμα ή να δικαιολογηθώ σε αυτό, το ΕΝΑ, το συγκεκριμένο»* (Πάνος)], ώστε η σύγκρουση να μην πάρει έκταση σε άλλα πεδία της σχέσης, πράγμα που χαρακτηρίζει, όπως αναφέρουν οι άνδρες, την επιθετική και άκρω συναισθηματική συμπεριφορά των γυναικών. «[...] Είναι κατακλυσμική, δηλαδή ξεκινάει και σου λέει ένα πράγμα και από το ένα που θα σου πει και από τα δύο που περιμένει αντίδραση φέρνει κι άλλο κι άλλο κι άλλο, και αρχίζει και θυμάται και σου λέει, λέει και χάνεται το ροιπ, το αρχικό αίτημα, η αιτία [...]. Από μια φάση και μετά, ρε παιδί μου, γίνεται ένα χάος, έχεις ένα τεράστιο πράγμα να αντιμετωπίσεις και κάπου χάνεις μετά τη λογική, ας πούμε, και ισοπεδώνονται όλα, και αυτό δεν το μπορώ [...]» (Γιάννης).

Όσον αφορά τις αλλαγές που θα ήθελαν να επιφέρουν στη συμπεριφορά των συντρόφων τους και στη δική τους κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων, οι άνδρες του δείγματός μας κρατούν μια αμφιθυμική στάση: Από τη μία, θα ήθελαν οι αντιδράσεις των γυναικών να χαρακτηρίζονται από περισσότερη λογική και ψυχραιμία' από την άλλη, εκδηλώνουν θετικά συναισθήματα για την τόλμη και το δυναμισμό που αυτές επιδεικνύουν. «Όχι, δε θα θελα να την αλλάξω, παρ' όλο που συχνά πληγώνομαι [...]. Ούτε θα σου πω ότι θα 'θελα να είναι τέλεια, γιατί όλοι έχουμε μια τάση μαζοχισμού μέσα μας και το θέλουμε αυτό, δηλαδή θέλουμε το βάσανο στη ζωή μας... ναι»

(Δημήτρης). Ομοίως και όσον αφορά τη δική τους συμπεριφορά: Από τη μια, αναφέρουν ότι είναι επιλογή τους να διαχειρίζονται τη σύγκρουση μέσω της «αποφυγής»: από την άλλη, κάποιοι θα επιθυμούσαν να είναι περισσότερο διεκδικητικοί και εκδηλωτικοί. Τέλος, οι άνδρες δήλωσαν ότι δεν εκδηλώνουν στον κοινωνικό τους περίγυρο συναισθήματα και σκέψεις για τις συγκρουσιακές καταστάσεις που αφορούν τη σχέση τους, διασφαλίζοντας έτσι τα «προσωπικά τους δεδομένα» από τους «τρίτους». «[...] Ποτέ δεν ανοίγομαι. Και δε νομίζω ότι υπάρχει και λόγος... αν δεν είναι σοβαρό δηλαδή, δηλαδή τι να πω στους φίλους μου, ότι μαλώσαμε για διαδικαστικά θέματα; Δεν έχει νόημα, είναι άσκοπο [...]» (Γιώργος).

Οι γυναίκες, από την άλλη, φαίνεται να ακολουθούν μια εντελώς διαφορετική πορεία στη σύγκρουση. Παρουσιάζονται πιο εκδηλωτικές, μαχητικές και επιθετικές και διαχειρίζονται τη σύγκρουση με **ενεργείς αντιδράσεις**, όπως αναφέρουν και στις έρευνές τους οι Rusbult (1993), Christensen και Heavey (1990, 1993, βλέπε «Εισαγωγή»). Ωστόσο, οι γυναίκες του δείγματος, όταν συζητούν για τη σύγκρουση, αναφέρονται σε μια «διαδρομή» μέχρι την έναρξη της σύγκρουσης, κατά την οποία με διάφορα μέσα, αποστολή μηνυμάτων με ευθείς ή πλάγιους τρόπους, έκθεση παραπόνων έμμεσα ή άμεσα και χρήση διαλόγου, διαπραγματεύονται τα δικαιώματα και τις απόψεις τους και **επιδιώκουν την αλλαγή**. Οι αντιδράσεις αυτές ενισχύουν τη φαινομενικά αδιάφορη στάση των ανδρών, γεγονός που δημιουργεί πόλωση, αυξάνει τα επίπεδα έντασης και εξαναγκάζει τις γυναίκες να επιστρατεύουν πιο δραστικούς τρόπους για να αντιμετωπίσουν τη σύγκρουση. Χαρακτηριστικό είναι ότι η σύγκρουση παρουσιάζεται ως μοναδική επιλογή, λύση ανάγκης και ποτέ ως επιθυμητό μέσο επίλυσης των προβλημάτων. «Κοίτα, εμένα δε μου αρέσει να συγκρούομαι, καθόλου. Λέω πολύ ήρεμα στον άλλον τι μου λείπει, τα παράπονά μου, ξέρεις, με γλυκό τρόπο, σαν να μωρουδίζω, του λέω να μη με παραμελεί, τι με ενοχλεί, αλλά ο Γιάννης, και νομίζω ο κάθε Γιάννης, δεν παίρνει από λόγια. Δηλαδή μόνο όταν απειληθεί θα κου-

νηθεί λίγο από τη θέση του. Και στέλνεις 500 μηνύματα, αλλά πρέπει να σε αναγκάσει να μιλήσεις άσχημα και να επιτεθείς λεκτικά για να αλλάξει κάτι» (Βίκυ).

Οι γυναίκες του δείγματος αναφέρθηκαν επίσης σε ποικίλες αντιδράσεις από τη στιγμή της εμπλοκής τους στη σύγκρουση – συχνά ιδιαίτερα ακραίες – (λεκτική επιθετικότητα, ύψωση της φωνής, ξεσπάσματα σε κλάματα μέχρι και σωματική βία), χωρίς να προσπαθούν να ελέγχουν τα συναισθήματά τους. «Από ένα σημείο και μετά χάνεται ο έλεγχος και η λογική. Και τα κάνω όλα [...]. Είμαι επιθετική, χωρίζω 3.000 φορές, απειλώ, πετάω τα δώρα του, ουρλιάζω, βρίζω [...]» (Κλημή). Οι γυναίκες φαίνεται να ακολουθούν τη διανεμητική στρατηγική, που, όπως υποστηρίζει ο Hall (1987), αναφέρεται σε ενέργειες εναντίον του «άλλου» προκειμένου να ακουστούν οι επιθυμίες και οι απαιτήσεις τους. «Κυρίως» λέει η Έλλη «ανεβάζω ένταση φωνής, δε φωνάζω, αλλά μιλάω πάρα πολύ έντονα και σε τόνο και σε ένταση [...]. Έχουν υπάρξει φορές που έχω υπάρξει πολύ δηκτική, δηλαδή έχω πει κουβέντες που ήξερα ότι θα πονέσουν [...] εντάξει, σωματική βία σε καμία περίπτωση, τουλάχιστον προς το παρόν, και δεν υποχωρώ για κανένα λόγο και με κανέναν τρόπο, δηλαδή τη δεδομένη χρονική στιγμή που είμαι μέσα στη σύγκρουση δεν υπάρχει περίπτωση να υποχωρήσω, το παρατραβάω για να ακουστώ. Θα το πάω μέχρι τέλος δηλαδή [...]».

Από την άλλη, η απόδοση κατηγοριών και η ανακάλυψη του «φταιχτη», όπως και η άσκηση κριτικής, συνοδευόμενης συχνά από περιφρόνηση, ειρωνεία και απόρριψη των πράξεων του άλλου, που υποκρύπτουν συναισθήματα θυμού, είναι επίσης χαρακτηριστικοί τρόποι με τους οποίους αντιμετωπίζουν τις συγκρούσεις οι γυναίκες του δείγματός μας. Παραδείγματος χάριν, λέει η Νάταλι: «Στάνταρ θα τον κατηγορήσω ότι φταίει, όχι μόνο για το συγκεκριμένο περιστατικό αλλά και για τη γενικότερη δυστυχία μου! Δραματοποιώ καταστάσεις και του τις χρεώνω». Ή, όπως λέει η Λίλιαν: «Σίγουρα θα βρω να πω αυτό που θα τον πληγώσει παραπάνω, όπως με πληγώνει και εκείνος με τη συμπεριφορά του. Θα σκεφτώ τι

είναι αυτό που θα τον σκοτώσει και θα το πω ακόμα κι αν δεν έχει άμεση σχέση με το συγκεκριμένο τσακωμό».

Φαίνεται ότι η σύγκρουση για τις γυναίκες είναι ένας διαρκής, έντονος αγώνας επιβίωσης, χωρίς να δίνουν περιθώρια στον εαυτό τους να ακούσουν και να κατανοήσουν τον άλλο κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης. «Είναι ένας αγώνας επιβίωσης. Πρέπει να ξεπάσω και να τα πω όλα χωρίς να ακούσω κουβέντα. Πρέπει απλά να δικαιωθώ, γιατί δεν πάει άλλο. Πρέπει να βγω από πάνω με κάθε τρόπο» αναφέρει η Ατζελίνα. Ή όπως λέει η Νάταλι: «[...] Όχι. Βασικά πάντα τον ακούω, αλλά δεν έχω καμία δύναμη να τον καταλάβω. Αυτό είναι το βασικό. Δεν τον καταλαβαίνω, ποτέ δεν τον δικαιολογώ. Ότι και να πει θα ενισχύσει το θυμό μου, γιατί απλά εγώ πιστεύω το ακριβώς αντίθετο και είμαι πολύ απόλυτη στον τσακωμό μου, δεν έχω καθόλου ευελιξία. Βρίσκω και αντιφάσεις στις οποίες πέφτει ο άλλος και του τα χώνω μέχρι να τον διαλύσω κυριολεκτικά». Ένας άλλος χαρακτηριστικός τρόπος αντιμετώπισης της σύγκρουσης είναι η επαναληπτικότητα, η «συνδουαστική» επιχειρηματολογία, κατά την οποία συνδέουν γεγονότα και συμπεριφορές του μακρινού παρελθόντος με το παρόν (Tanpen, 1991. Whetten & Cameron, 1995), δίνοντας στη σύγκρουση τη μορφή μιας «ατελειώτης» κατάστασης [«Α! Αυτό που κάνω εγώ και σπάει τα νεύρα του άλλου είναι ότι θυμάμαι περιστατικά από το '21, ας πούμε, και τα αναφέρω, αλλά εγώ το θεωρώ ως σωστό τρόπο, όταν λέω κάτι να πρέπει να το τεκμηριώσω [...]» (Πέπη)], όπως και οι λεγόμενες, κατά τον Beck (1967), «αυτόματες» ή υπόγειες σκέψεις, με τις οποίες κατηγοριοποιούν συμπεριφορές και καταλήγουν σε γενικευμένους χαρακτηρισμούς περί «αθώου» ή «θύματος», «ώριμου» ή «ανώριμου», οι οποίοι συχνά αυτοεπιβεβαιώνονται. «[...] Έχω στο μυαλό μου ότι ο Μάνος είναι ανώριμος και θέλει πουσάρισμα σε όλα, και καμιά φορά αδυνατώ να δω τα τόσα καλά που κάνει. Όταν θα κάνει μια πατάτα, αρχίζω να σκέφτομαι ότι όλα μου τα άγχη επιβεβαιώνονται και ότι αυτός ο άνθρωπος είναι έτσι... ας πούμε, ανώριμος. Διαχειρίζομαι τη σύγκρουση κατη-

γορώντας το χαρακτήρα του, ας πούμε, γενικά, δε συγκεκριμενοποιώ το θέμα» (Κλημή).

Λόγω του συναισθηματισμού τους, οι γυναίκες του δείγματός μας νιώθουν ότι ξεπερνούν τα όριά τους στις μεγάλες συγκρούσεις και δρουν κατακλυστικά. Παρά το γεγονός ότι συχνά ενοχοποιούνται για τις υπερβολικές τους αντιδράσεις, δεν εκδηλώνουν συναισθήματα «μετανοίας». Απεναντίας, θεωρούν τη σύγκρουση λυτρωτική και «καθαρτική» για τον εαυτό τους και για τη σχέση, καθώς εκτονώνονται συσσωρευμένα παράπονα και οι αδικίες που νιώθουν ότι υφίστανται. Όπως λέει η Χριστίνα: «Παρ' όλο που διαλύομαι, ποτέ δε μετανιώνω. Αν δεν ξέσπαγα, θα πέθαινα. Υπάρχει και το θέμα του σεβασμού στον εαυτό μου. Γιατί να πληγώνομαι μόνο εγώ. Οφείλει και ο άλλος να καταλάβει».

Η παθητική στάση των ανδρών φαίνεται να εκλαμβάνεται από τις γυναίκες είτε ως επιθετική (ως εργαλείο δύναμης και μέσο αποφυγής των προβλημάτων της σχέσης ή ως μέσο αντίστασης στην αλλαγή), γεγονός που επιτείνει τα αρνητικά συναισθήματα, είτε ότι λειτουργεί συμβιβαστικά, ενοχοποιητικά αλλά και κάποιες φορές εποικοδομητικά για τη σχέση. Ωστόσο οι γυναίκες θα ήθελαν να αλλάξουν την παθητική στάση των ανδρών στον τρόπο διαχείρισης των συγκρούσεων αλλά και την άρνησή τους να αποδεχθούν τα προβληματικά κομμάτια της σχέσης. Η Έλλη αναφέρει χαρακτηριστικά: «[...] Ως επί το πλείστον εγώ φωνάζω και ωρύομαι και εκείνος ακούει, δηλαδή κρατάει ένα παθητικοεπιθετικό ύφος και μια θυματοποίηση, δηλαδή δε λαμβάνει μέρος ενεργά στη σύγκρουση και λέει μετά, ξέρω γω, "όλο εγώ τα ακούω και όλο εγώ φταίω" [...]. Αυτό με ενοχλεί πολύ, γιατί μετά υπήρχε η διαδικασία ενοχοποίησης, δηλαδή πατάς ένα κουμπί και βγαίνει να είμαι πάντα η κακιά και εκείνος το θύμα, και το να μην παίρνεις θέση μια στάση είναι. Αν και οφείλω να παραδεχτώ ότι κάποιες φορές βγαίνει σε καλό [...]». Επίσης, θα ήθελαν να αλλάξουν τον τρόπο που οι ίδιες αντιμετωπίζουν τις συγκρούσεις, είτε με το να είναι οπλισμένες με περισσότερη ψυχραιμία είτε με το να αναφέρουν άμεσα τα προβλήματα της σχέσης και να μην τα

«συσσωρεύουν» έως ότου εκφραστούν με λάθος τρόπο. Σε αντίθεση με τους άνδρες, οι γυναίκες συζητούν με το φιλικό τους περιβάλλον για τις συγκρούσεις που αφορούν τις σχέσεις τους, παρ' όλο που εκφράζουν συναισθήματα ενοχής για την έκθεση της σχέσης σε τρίτα πρόσωπα. Δικαιολογούν αυτήν τους τη συμπεριφορά αναφερόμενες στην προσπάθεια αλλαγής των μη λειτουργικών για τη σχέση συμπεριφορών και όχι στην απλή λήξη της «διαμάχης». Όπως λέει χαρακτηριστικά η Βίκυ: «[...] Θέλω να επιβεβαιωθώ για τις σκέψεις μου [...] γιατί, βρε παιδί μου... το βασικό σε μια σύγκρουση δεν είναι να τελειώσει, είναι να βγει κάτι από αυτό, να λάβει ο άλλος τα μηνύματα, τα παράπονά σου και να βοηθήσει. Να λάβει το μήνυμά σου ότι δεν αντέχεις πια, πας να σπάσεις και να το σεβαστεί, να αλλάξει συμπεριφορά».

**Συναισθήματα ανδρών
και γυναικών στη σύγκρουση**
Άνδρες: Αγνία για τη λήξη
Γυναίκες: Δείξε μου πως με θες

Όσον αφορά τα συναισθήματα μέσα στη σύγκρουση, ο **θυμός** είναι το επικρατέστερο συναίσθημα που βιώνουν άνδρες και γυναίκες. Ωστόσο οι άνδρες νιώθουν έντονη την επιθυμία **λήξης της σύγκρουσης**, βιώνουν έντονο ψυχολογικό στρες και προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν τα συναισθήματα που έχουν να κάνουν με την ευάλωτη πλευρά τους. Όταν ξεκινάει η σύγκρουση, αισθάνονται άγχος, αμηχανία και άρνηση, ενώ επιθυμούν έντονα να αποσυρθούν και να αποφύγουν τη σύγκρουση. Παρά το γεγονός ότι εκλογικεύουν τις αντιδράσεις τους και αμύνονται μέσω της ψυχραιμίας τους, όλοι οι άνδρες του δείγματος ανέφεραν ότι βιώνουν εσωτερικά συναισθήματα στεναχωρίας, έντασης, οργής και αδικίας, ενώ η απογοήτευση και η θλίψη εκφράστηκαν επίσης από κάποιους, καθώς συχνά γίνονται δέκτες ακραίων συναισθηματικών επιθέσεων από τις συντρόφους τους. «Και κατά τη διάρκεια θέλω να εξαφανιστώ, να φύγω, να χαθώ... άσ' το, ρε παιδί μου, να είμαι αλλού. Στο τέ-

λος και σε όλη τη διάρκεια νιώθω απογοήτευση από αυτά που ακούω και δε θεωρώ... αυτό το *soothing*, ας πούμε, η αίσθηση ότι η σύγκρουση κάνει καλό, εμένα θα μου κάνει καλό μετά από μερικές μέρες, εκείνη τη στιγμή δε μου κάνει καθόλου καλό, νιώθω πολύ χάλια, νιώθω τρομερά στεναχωρημένος» (Γιάννης).

Η κατάληξη της σύγκρουσης καθορίζει σημαντικά τα συναισθήματά τους και η αίσια έκβαση της φέρνει ανακούφιση και μια αίσθηση απελευθέρωσης. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ανέφεραν ότι στο τέλος κάθε σύγκρουσης νιώθουν εξουθενωμένοι και ψυχικά κουρασμένοι. «Εξαρτάται πού πηγαίνει το πράγμα... κιόλας, όχι αν πηγαίνει υπέρ μου ή υπέρ της αλλά πώς θα κυλήσει το πράγμα, αν θα τα βρούμε ή αν θα συνεχίσουμε να είμαστε μαλωμένοι... εεε... όλα εξαρτώνται από το πού θα καταλήξει [...]. Ή ανακουφισμένος αν έχει τελειώσει καλά ή αγχωμένος και σίγουρα ψυχικά κουρασμένος [...] με λυπεί η όλη διαδικασία» (Γιώργος). Όσον αφορά το συναίσθημα του φόβου, κανένας άνδρας δεν εκδήλωσε φόβο διάλυσης της σχέσης. Ο μεγαλύτερος φόβος τους αφορά την έκβαση της σύγκρουσης... «*Μην τη χάσω δε φοβάμαι τόσο όσο την οργή της και τότε θα περάσει*» (Μάνος).

Όσον αφορά τις γυναίκες του δείγματος, μια ποικιλία συναισθηματικών διακυμάνσεων χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά τους, με έντονη την αίσθηση της θυματοποίησης, της βίωσης αδικίας και την εκδήλωση παραπόνων, και με βασικό τους αίτημα την **επιβεβαίωση** και την **αναγνώριση**. «*Νιώθω πάντα το θύμα, ότι μου έχεις κάνει αυτό, με έχεις στεναχωρήσει και με αναγκάζεις να ξεκινήσω μια σύγκρουση που δεν το γουστάρω αυτό το πράγμα, δηλαδή σε μισώ γιατί με βάζεις σε αυτήν τη διαδικασία, με βάζεις να νιώθω άσχημα συναισθήματα για σένα, γενικά με κάνει να νιώθω ότι είμαι κακός άνθρωπος [...]. Και στάνταρ νιώθω θύμα ενώ επιτίθεμαι, στάνταρ, 100 στις 100 φορές. Και αν δεν ένιωθα θύμα, δε θα ήμουν τόσο σκληρή, μόνο αν κάποιος με έχει στεναχωρήσει πολύ θα προχωρήσω σε σύγκρουση, αν δε με έχει πληγώσει, δε μου καίγεται καρφί*» (Χριστίνα). Τα συναισθήματα εναλλάσσονται και η στεναχώ-

ρια, η θλίψη, το παράπονο, ο εκνευρισμός μπορεί να μετατραπούν σε συναισθήματα άκρατου θυμού, αλόγιστων νεύρων, εγωισμού και απόγνωσης. «[...] Νιώθω ότι θα πάθω εγκεφαλικό, μουδιάζει το κεφάλι μου, θέλω να χτυπήσω τα πάντα, μμμ, θέλω να βγει ότι έχω δίκιο σε όλα» (Κλημή). Στο τέλος των συγκρούσεων οι γυναίκες αναφέρονται σε συναισθήματα ενοχής, απογοήτευσης και εξάντλησης. «Ενώ στο ξεκίνημα αισθάνομαι άγχος και γενικά ότι δεν τη θέλω, ρε παιδί μου, τη σύγκρουση, όταν φτάσω στο αμήν, πραγματικά την επιζητώ. Κατά τη διάρκεια είμαι πάρα πολύ εκνευρισμένη και νιώθω πάρα πολύ θυμό, δηλαδή πολύ έντονα συναισθήματα. Κυρίως με πνίγει το παράπονο που δεν μπορεί να καταλάβει πέντε πράγματα και που με αδικεί τόσο, που πρέπει να με κάνει έξαλλη, αντί να σεβαστεί αυτά που θέλω και να κάνει πέντε υποχωρήσεις για μας. Νιώθω θύμα γιατί δε βρίσκω κατανόηση και πνίγομαι, με πιάνει το παράπονο, και αυτό γίνεται θυμός... άκρατος» (Πέπη).

Ο μεγαλύτερος φόβος που αισθάνονται οι γυναίκες στη σύγκρουση είναι αυτός της μοναξιάς και της αδιαφορίας του συντρόφου ή της συνειδητοποίησης ότι δεν μπορεί να λειτουργήσει η σχέση. Αναφέρουν την απειλή του χωρισμού, περισσότερο ως αδιέξοδο, ως συνειδητοποίηση ότι δεν μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά στη σχέση. «Με φοβίζει που συνειδητοποιώ ότι μπορεί να ζήσω τη ζωή μου με έναν άνθρωπο που σε μερικά θέματα να μην υπάρχει κατανόηση. Δε φοβάμαι μην τον χάσω, μπορεί στο μέλλον να το νιώθω και αυτό, αλλά τώρα δεν υπάρχει. Τώρα είναι το άγχος "έτσι θα ζήσω;"» (Βίκυ).

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, ως γενικό συμπέρασμα φαίνεται να ισχύει αυτό που αναφέρουν οι Canary, Cupach και Messman (1995) ότι η σύγκρουση ενυπάρχει σε κάθε διαπροσωπική σχέση, αποκαλύπτει σημαντικά στοιχεία για την ποιότητα αυτής και εκφράζει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα στενά συνδεόμε-

να μέλη στη διαπραγμάτευση των δικαιωμάτων και των απόψεών τους, καθώς και στην επιθυμία να διατηρήσουν τη σχέση χωρίς να χάσουν την ατομικότητά τους.

Ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης της σύγκρουσης φαίνεται να ισχύει το μοντέλο *απαίτηση / απόσυρση* των Christensen και Heavey (1990, 1993). Οι γυναίκες της έρευνας φαίνεται να εμφανίζονται πιο «**δραστήριες**» και να **προκαλούν τις συγκρούσεις** προκειμένου να βελτιώσουν την ποιότητα της σχέσης τους, εν αντιθέσει με τους άνδρες, που έχουν περισσότερο **παθητική στάση** στη σύγκρουση και θέλουν να αποσύρονται από αυτή. Με την αποφυγή και τη μη ενεργή συμμετοχή στη σύγκρουση ή ακόμα και τη μη αντιμετώπιση οι άνδρες στην έρευνα φαίνεται να προσπαθούν να «ρυθμίσουν» τη συμπεριφορά τους με τον έλεγχο των συναισθημάτων τους, να καταπραύνουν τα συναισθήματα των γυναικών και να αποφύγουν την κλιμάκωση των συγκρούσεων. Θεωρούν ότι με αυτό τον τρόπο μειώνεται η ένταση και προσανατολίζονται προς την επίλυση, πράγμα που πιστεύουν ότι δρα εποικοδομητικά στη σχέση. Αντιθέτως, οι γυναίκες της έρευνας παρουσιάζονται εκδηλωτικές, μαχητικές και επιθετικές και διαχειρίζονται τη σύγκρουση με ενεργείς αντιδράσεις, μέσω των οποίων διαπραγματεύονται τα δικαιώματα και τις απόψεις τους και επιδιώκουν την αλλαγή. Συχνά η παθητική στάση των ανδρών τις εξαναγκάζει να επιστρατεύουν πολύ δραστήριους και συχνά ακραίους τρόπους διαχείρισης των συγκρούσεων. Χωρίς να προσπαθούν σε ελέγξουν των συναισθημάτων τους, προβαίνουν σε επιθετικές ενέργειες εναντίον των συντρόφων τους, προκειμένου να ακουστούν οι επιθυμίες και οι απαιτήσεις τους. Η άσκηση άμεσης ή έμμεσης κριτικής που συχνά αφορά το χαρακτήρα του άλλου και όχι τις πράξεις του είναι ένας άλλος συνηθισμένος τρόπος αντιμετώπισης των συγκρούσεων από την πλευρά των γυναικών, που έχει όμως ως αποτέλεσμα τη διάβρωση της σχέσης.

Το μοντέλο της *απαίτησης* από το μέρος της γυναίκας και της *απόσυρσης* από το μέρος του άνδρα (Christensen & Heavey, 1990, 1993) έχει επιβεβαιωθεί παλαιότερα αλλά και πρόσφατα

από πολλές έρευνες σχετικές με τις διαφορές των φύλων στην αντίληψη και στην αντιμετώπιση της σύγκρουσης στο ετερόφυλο ζευγάρι (Markman et al., 1993. Mahzad, 2000. Brahnham et al., 2005). Η γυναίκα φαίνεται να αναγνωρίζει τη συμπεριφορά της ως «αρνητική – δραστήρια» στην αντιμετώπιση της σύγκρουσης, εν αντιθέσει με τον άνδρα, που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από τον ίδιο ως «θετική – παθητική» (Mahzad, 2000). Βέβαια, από πολλούς ερευνητές, και ιδιαίτερα από θεραπευτές ζευγαριών, έχει συζητηθεί κατά πόσο το μοντέλο αυτό επαληθεύεται σε ζευγάρια με περισσότερο ή λιγότερο διαταραγμένες σχέσεις. Οι Markman και συνεργάτες (1993) πιστεύουν ότι οι διαφορές των φύλων στο μοντέλο απαίτηση / απόσυρση οφείλονται περισσότερο στις διαφορές των ρόλων των δύο φύλων καθώς και στο βαθμό της διαταραχής της σχέσης, παρά στο ίδιο το φύλο. Στην έρευνά μας, ενώ οι συμμετέχοντες εξέφρασαν μια γενικότερη ικανοποίηση από τη σχέση τους, η πληθώρα και η ποικιλία των συγκρουσιακών επεισοδίων στα οποία αναφέρονταν ήταν δυσανάλογες. Πιστεύουμε ότι η συγκρουσιακή αυτή διάθεση που εκφράζεται στο πεδίο των στενών διαπροσωπικών σχέσεων (και όχι μόνο εκεί) είναι απόρροια των διαδικασιών επαναπροσδιορισμού και επαναδιαπραγμάτευσης των αξιών, ρόλων και θεσμών ως συνέπεια των κοινωνικών αλλαγών που συντελούνται τις τελευταίες δεκαετίες.

Αντίστοιχα, πιστεύουμε ότι η αντιμετώπιση της σύγκρουσης μέσα από τις συμπεριφορές απαίτησης / απόσυρσης από τους συμμετέχοντες στην έρευνα είναι συνέπεια των συγκρουσιακών συναισθημάτων που βιώνουν σήμερα άνδρες και γυναίκες ως προς τις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς και ως προς την ταυτότητα φύλου ως άρρενες και θήλεα. Από τη μεριά της η γυναίκα φαίνεται να πάλλεται ανάμεσα στην ανάγκη για εξάρτηση, υποτέλεια και ικανοποίηση, μέσα από συμπεριφορές υποταγής που υπαγόρευε το παραδοσιακό κοινωνικό μοντέλο ή ακόμη μέσα από τα μητρικά συναισθήματα ή τα συναισθήματα για φροντίδα που υπαγόρευε το βιολογικό μοντέλο, και στην ανάγκη για αυτονομία, κυριαρχία, διεκ-

δίκηση των δικαιωμάτων της, δύναμη, κύρος (Giddens, 2005). Ο άνδρας, από την άλλη μεριά, βρίσκει τον εαυτό του αντιμετώπιμο με την ανάγκη να διατηρήσει ένα ορθολογικό πρότυπο, το οποίο αποπνέει «δύναμη και κύρος» και σύμφωνα με το οποίο, ενώ του γίνεται αποδεκτό να εκφράζει συναισθήματα θυμού και επιθετικότητας, δεν του επιτρέπεται να εκφράζει συναισθήματα αδυναμίας και ανάγκης για συνεκτικότητα ή για φροντίδα. Έτσι, η φαινομενικά παθητική του αντίδραση στη σύγκρουση είναι στην ουσία μια έκφραση δύναμης και κύρους απέναντι στην αδύναμη και συναισθηματικά ευάλωτη γυναίκα.

Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι η είσοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας όπως επίσης και το φεμινιστικό κίνημα την έφεραν πιο γρήγορα αντιμετώπιμη με τις συγκρούσεις μεταξύ του παλιού και του καινούριου και την έκαναν πιο έτοιμη από τον άνδρα να δεχθεί τη δυναμική πλευρά του εαυτού της, να διεκδικήσει τη θέση της στις κοινωνικές και στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις. Ίσως όμως όχι ακόμη «τόσο» έτοιμη, ώστε να δεχθεί το δικαίωμα να μπορεί να ικανοποιήσει τις επιθυμίες της μέσα σε μια ισότιμη ή συμπληρωματική σχέση. Σε αυτό φαίνεται να βρίσκεται ακόμα σε ένα συνεχή αγώνα. Αγωνίζεται να εξαλείψει ανισότητες αλλά και προσωπικούς συμβιβασμούς, εκφράζεται επιθετικά, ενεργά, ανοιχτά αλλά και συναισθηματικά απέναντι στη «δύναμη» του άνδρα και, αναλαμβάνοντας το ρόλο του επιτιθέμενου, προσπαθεί να δημιουργήσει νέα συστήματα και κανόνες στις διαπροσωπικές της σχέσεις. Για τον άνδρα φαίνεται ότι τα πράγματα είναι λίγο πιο δύσκολα ως προς την αποδοχή του «απωθημένου άλλου», της θηλυκής και αδύναμης πλευράς του εαυτού του. Ίσως γι' αυτό ο τρόπος που εκφράζει τα παράπονά του είναι περιεκτικός και λακωνικός, ενώ φαίνεται να αρνείται κάθε ενοχικό συναισθημα ή συναισθήματα φόβου και πόνου.

Όπως αναφέραμε και στην «Εισαγωγή», ο σχετικά μικρός αριθμός των συμμετεχόντων που έλαβαν μέρος στην έρευνα όπως επίσης μια σειρά παραγόντων που δε διερευνήθηκαν στην ανάλυση (προσωπικότητα, βαθμός ικανοποίησης από τη σχέση, βαθμός δέσμευσης) περιορίζουν τη γενίκευση

των συμπερασμάτων. Από την άλλη, η εις βάθος ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων μας δίνει ένα πολύτιμο και πλούσιο υλικό για τη σκιαγράφηση των στενών διαπροσωπικών σχέσεων στη σύγχρονη εποχή, μέσα από το πεδίο «των συγκρούσεων». Από τα αλληλοσυγκρουόμενα συναισθήματα των ανδρών και των γυναικών μπροστά στη σύγκρουση καθώς και από την πληθώρα των εννοιών και των διαφορετικών τρόπων αντιμετώπισής της φαίνεται, όπως λέει ο Giddens (2005), ότι μια «συναισθηματική άβυσσος» έχει ανοίξει ανάμεσα στα δύο φύλα και κανείς δεν μπορεί να πει με βεβαιότητα πώς αυτό το χάσμα θα γεφυρωθεί. Αυτήν τη στιγμή που αξίες, ρόλοι, θεσμοί επαναπροσδιορίζονται και διαφορετικές θέσεις ως προς τις ψυχοσεξουαλικές ταυτότητες και των δύο φύλων διαμορφώνονται, οι συγκρούσεις φαίνονται αναπόφευκτες.

Βιβλιογραφία

- Baxter, L. (1988). Dialectical contradictions in relationship development. In S. Duck (Ed.), *Handbook of Personal Relationships* (pp. 257-274). Chichester: Wiley.
- Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, Experimental, and theoretical aspects*. New York: Harper & Row.
- Bowen, M. (1998). *Τρίγωνα στην οικογένεια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Brahnam, S., Margavio, S., Hignite, T., Barrier, M., Chin, T., & Jerry, M. (2005). A gender based categorization for conflict resolution. *Journal of Management Development*, 24(3), 197-208.
- Braiker, H. B., & Kelley, H. H. (1979). Conflict in the development of close relationships. In R. L. Burgess & T. L. Huston (Eds.), *Social Exchange in developing relationships* (pp. 135-168). New York: Academic Press.
- Button, J. (1992). *Στενότερες Σχέσεις: Σεξ, Αγάπη και Κοινή Λογική*. Αθήνα: Εκδόσεις Λύχνος.
- Cahn, D. (1992). *Conflict in Intimate Relationship*. New York: Guilford.
- Canary, D. J., Cupach, W. R., & Messman, S. J. (1995). *Relationship Conflict*. London: Sage Series.
- Cantor, N., Acker, M., & Cook-Flannagan, C. (1992). Conflict and preoccupation in the intimacy life task. *JPSP*, 63, 644-655.
- Christensen, A., & Heavey, C. L. (1990). Gender and Social structure in the demand / withdrawal pattern of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 73-81.
- Christensen, A., & Heavey, C. L. (1993). Gender differences in marital conflict: the demand / withdraw interaction pattern. In S. Oskamp & M. Costanzo (Eds.), *Gender issues in contemporary society* (pp. 113-141). Newbury Park, CA: Sage.
- Cramer, D. (2002). Relationship satisfaction and conflict over minor and major issues in romantic relationships. *The journal of Psychology*, v136il p75(7).
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design*. London: Sage Publications.
- Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Γιαννακόπουλος, Κ. (2003). Διαδικασίες σύγκρουσης: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις. Στο Χ. Βλαχούτσικου & Λ. Καιν-Χάρτ (Eds.), *Όταν γυναίκες έχουν διαφορές. Αντιθέσεις και συγκρούσεις γυναικών στη Σύγχρονη Ελλάδα* (σ. 126-138). Αθήνα: Εκδόσεις Μέδουσα.
- Dann, H. D. (1990). Subjective theories: A New Approach to Psychological Research and Educational Practice. In G. R. Semin & K. J. Gergen (Eds.), *Everyday Understanding: Social and Scientific Implications* (pp. 111-63). London: Sage.
- Duck, S. (1993). *Learning About Relationships*. London: Sage Publications.
- Eidelson, R. J., & Epstein, N. (1982). Cognition and relationship maladjustment: development of a measure of relationship beliefs. *JCCP*, 50, 715-720.
- Flick, U. (2002). *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Foster, S. C. (1987). Issues in behavioral assessment of parent-adolescent conflict. *Behavioral Assessment*, 9, 253-269.

- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (2005). *Η μεταμόρφωση της οικειότητας. Σεξουαλικότητα, αγάπη και ερωτισμός στις μοντέρνες κοινωνίες*. Αθήνα: Εκδόσεις Πολύτροπο.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: psychological theory and women's development*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Goleman, D. (1998). *Η συναισθηματική νοημοσύνη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Gottman, J. M., & Krokoff, L. J. (1989). Marital Interaction and satisfaction: a longitudinal view. *JCCP*, 57, 42-52.
- Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (1988). The social psychophysiology of marriage. In P. Noller & M. A. Fitzpatrick (Eds.), *Perspectives on marital interaction* (pp. 182-202). UK: Multilingual Mothers.
- Gryl, F. E., Stith, S. M., & Bird, G. W. (1991). Close dating relationships among college students: differences by use of violence and by gender. *JSPR*, 8, 243-264.
- Hall, J. A. (1987). Parent-Adolescent conflict: An empirical review. *Adolescence*, 22, 767-789.
- Hecht, M. L., Marston, P. J., & Larkey, L. K. (1994). Love ways and relationship quality in heterosexual relationships. *JSPR*, 11, 25-43.
- Heitler, S. M. (1993). *From Conflict to Resolution*. New York: W. W. Norton Company.
- Hendrick, C., & Hendrick, S. S., & Adler, N. L. (1988). Romantic Relationships: love, satisfaction and staying together. *JPSP*, 54, 980-988.
- Hinde, A. R. (1997). *Relationships, A Dialectical Perspective*. UK: Psychology Press.
- Holmes, J. G., & Miller, D. T. (1976). Interpersonal Conflict. In J. W. Thibaut, J. T. Spence, & R. C. Carson (Eds.), *Contemporary Topics in Social Psychology*. Morristown, N.J.: General Learning Press.
- Honeycutt, J. M., Woods, B. L., & Fontenot, K. (1993). The endorsement of communication conflict rules as a function of engagement, marriage and marital ideology. *JSPR*, 10, 285-304.
- Jacobson, N. J., Folletti, W. C., & McDonald, D. (1982). Reactivity to positive and negative behavior in distressed and non distressed married couples. *JCCP*, 50, 706-714.
- Kelley, H. H. (1979). *Personal Relationships*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2002). You never leave your family in a fight: the impact of family of origin on conflict-behavior in romantic relationships. *Communication Studies*, v53 i3, p234(18).
- Kurdek, L. A. (1994). Areas of conflict for gay, lesbian and heterosexual couples: What couples argue about influences relationship satisfaction. *JMarFam*, 56, 923-934.
- Laner, M. R. (1989). Competitive vs. non-competitive styles: which is most valued in courtship. *Sex roles*, 20, 165-172.
- Lepore, S. J. (1992). Social conflict, social support and psychological distress: evidence of cross-domain buffering effects. *JPSP*, 63, 857-867.
- Lloyd, S. A., & Cate, R. M. (1985). The developmental course of conflict in dissolution of premarital relationships. *Journal of social and personal relationships*, 2, 179-194.
- Mahzad, H. (2000). Sex differences and perceptions of conflict in romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, Relationship Conflict*, 17, 598-617.
- Markman, H. J., Renick, M. J., Floyd, E., Stanley, S. M., & Clements, M. (1993). Preventing marital distress through communication and conflict management training. *JCCP*, 61, 70-77.
- McGonagle, K. A. Kessler, R. C., & Schilling, A. E. (1992). The frequency and determinants of marital disagreements in a community sample. *JSPR*, 9, 507-524.
- Metts, S. (1994). Relational transgressions. In W. R. Cupach & B. H. Spitzberg (Eds.), *The dark side of interpersonal communication*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Μουσούπου, Α. Κ. (2004). Εργασία και Οικογε-

- νειακή Ζωή. Στο Λ. Κ. Μουσούρου & Μ. Στρατηγάκη (Επιμ.), *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής, Θεωρητικές Αναφορές και Εμπειρικές Διερευνήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Μπαγκαβός, Χ. (2004). Δημογραφικές διαστάσεις των μεταβολών της οικογένειας και των νοικοκυριών στην Ελλάδα – Μια πρώτη προσέγγιση. Στο Λ. Κ. Μουσούρου & Μ. Στρατηγάκη (Επιμ.), *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής, Θεωρητικές Αναφορές και Εμπειρικές Διερευνήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Napier, A. (1997). *Το ζευγάρι ο εύθραυστος Δεσμός*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ναυρίδης, Κ. (1994). Κλινική Κοινωνική Ψυχολογία. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Oppenheim, A. N. (1992). *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement*. London: Printer Publication.
- Peplau, L. A., & Gordon, S. L. (1985). Women and Men in love: gender differences in close heterosexual relationships. In V. E. O'Leary, R. K. Urger, & B. S. Wallston (Eds.), *Women, gender and social psychology*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Putman, L. L., & Wilson, C. E. (1982). Communicative strategies in organizational conflicts: Reliability and validity of a measurement scale. In M. Burgon (Ed.), *Communication yearbook 6* (pp. 629-652). Beverly Hills, CA: Sage.
- Rusbult, C. E. (1993). Understanding responses to dissatisfaction in close relationships: The exit, voice, loyalty and neglect model. In S. Worchel & J. A. Simson (Eds.), *Conflict between people and groups: causes, processes and resolutions*. Chicago: Nelson-Hall.
- Rusbult, C. E., Yovetich, N. A., & Verette, J. (1996). An interdependence analysis of accommodation processes. In G. J. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *Knowledge structures & interaction in close relationships* (pp. 63-90). Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sattel, J. (1983). Men in expressiveness and power. In D. Thorne, C. Kramarae, & N. Henley (Eds.), *Language gender and society* (pp. 119-124). New York: Newbury House.
- Shantz, C. U., & Hartup, W. W. (1992). Conflict and development: An introduction. In C. U. Shantz & W. W. Hartup (Eds.), *Conflict in child and adolescent development*. New York: Cambridge University Press.
- Shantz, D. W. (1986). Conflict, aggression and peer status: An observational study. *Child development*, 57, 1322-1332.
- Shaver, P. R., & Hazan, C. (1993). Adult Romantic Attachment: theory and evidence. In D. Perlmán & W. Jones (Eds.), *Advances in personal Relationships* (pp. 29-70). Greenwich, CT: JAI.
- Tannen, D. (1991). *You just don't understand*. UK: Vigaró Press.
- Thompson, L., & Walker, A. J. (1989). Gender in families: women and men in marriage, work and parenthood. *Jmar-Fam*, 51, 845-871.
- Voelz, C. J. (1985). Effects of gender role disparity on couples' decision-making process. *JPSP*, 49, 1532-1540.
- Weiss, R. L., & Dehle, C. (1994). Cognitive behavioral Perspectives on marital conflict. In D. D. Cahn (Ed.), *Conflict in personal Relationships*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Whetten, D. A., & Cameron, K. F. (1995). *Developing management skills*. London: Prentice Hall.
- Williamson, R. N., & Fitzpatrick, M. A. (1985). Two approaches to marital interaction: relational control patterns in marital types. *Communication Monographs*, 52, 236-252.
- Witteman, H. (1992). Analyzing Interpersonal conflict: Nature of awareness, type of initiating event, situational perceptions and management styles. *Western Journal of Communication*, 56, 248-280.
- Wood, J. T. (1993). Engendered relations: interaction, caring, power and responsibility in intimacy. In S. Duck (Ed.), *Learning About Relationships* (pp. 26-54). London: Sage Publications.
- Φίλιας, Β. (1996). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών* (2η έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Conflict resolution and conflict management among men and women in close interpersonal relationships in modern Greece

ATHENA CHATJOULIS & MARINA SINIKI

University of Athens, Greece

ABSTRACT

This paper presents the results of a qualitative study on conflict in close relationships, and in particular on the way, both men and women, experience, negotiate and handle conflict in modern Greece. For the purpose of the study, eight couples' interviews, aged 27-42 years old, whose relationship had at least two years duration were conducted and analyzed. The analysis and the discussion of the interviews was based on Canary's, Cupach's & Messman's research on conflict resolution (1995) and focused on the similarities and the differences between men and women concerning: a) the meaning of conflict and the ways conflict is experienced by men and women, b) the predisposing factors that initiate conflict, as well as, how both men and women behave during a conflict and how they handle it, and c) the feelings which are emerged and expressed during a conflict and at the end of it. According to the results of the study, women provoke conflict with the purpose of improving the quality of their relationships and openly express their feelings and desires while men on the contrary, who hold a more pathetic position in conflict, seem less expressive in thoughts and feelings and resist or avoid changes.

Key words: Conflict in close relationships, Gender, Causes, Conflict behavior and management of conflict, Feelings.

Address: Athena Chatjoulis, Department of Media and Communication Studies, University of Athens, 5 Stadiou str., 105 62 Athens, Greece. Tel.: 0030-210-3689410, Fax: 0030-210-3689258, E-mail: ahatzouli@media.uoa.gr